

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. П. Степанов
« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Соціально-економічні наслідки пандемії COVID19 для країн світу»

Виконавець: Оксентюк Ігор Олександрович група
МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: д.н.д.у., професор, заслужений економіст
України, професор кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Біла Світлана Олексіївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Балабанова Галина Петрівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Степанов О.П.
«__» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Оксентюк Ігор Олександрович

1. Тема роботи «Соціально-економічні наслідки пандемії COVID 19 для країн світу» затверджена наказом ректора «05» квітня 2021 р. №557/ст.
2. Термін виконання роботи: з 03 травня 2021 року по 20 червня 2021 року.
3. Вихідні дані до роботи: теоретичні, аналітичні та статистичні матеріали міжнародних та українських державних та неурядових установ та організацій, у т.ч. ООН, World Health Organization (WHO), Світової організації охорони здоров'я, UNICEF, Міжнародного валютного фонду (МВФ); матеріали міністерств та відомств Кабінету міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України; аналітичні звіти міжнародних компаній – Ernst&Young, PwC, S&P та інших організацій.
4. Зміст пояснювальної записки: Роль пандемії COVID-19 у поширенні заходів неопротекціонізму у світовому господарстві: теоретико-методологічний аспект; соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для розвитку світового господарства та країн світу; стратегічні пріоритети виходу з пандемії та шляхи подолання негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 1 таблиця, 6 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 12 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	29.03.2021	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.04.2021	Виконано
3.	Дослідити роль пандемії COVID-19 у поширенні заходів неопротекціонізму у світовому господарстві: теоретико-методологічний аспект.	03.05.2021 – 10.05.2021	Виконано
4.	Проаналізувати соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для розвитку світового господарства та країн світу.	11.05.2021 – 17.05.2021	Виконано
5.	Визначити стратегічні пріоритети виходу з пандемії та обґрунтувати шляхи подолання негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу.	18.05.2021 – 24.05.2021	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2021 – 27.05.2021	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	28.05.2021	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	07.06.2021	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	04.06.2021	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2021	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 20 » квітня 2021р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Біла С.О
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Оксентюк О.І
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Соціально-економічні наслідки пандемії COVID 19 для країн світу»: 86 сторінок, 1 таблиця, 6 рисунків, 83 літературних джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень): ПАНДЕМІЯ COVID-19, СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО, КРАЇНИ СВІТУ, ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ФАРМАЦЕВТИЧНА ГАЛУЗЬ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ, АФРИКА, АЗИЯ, УКРАЇНА.

Об'єкт дослідження: вплив пандемії COVID-19 на світову економіку та соціально-економічні наслідки цього процесу для країн світу.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні та практичні аспекти соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 для країн світу, їх вплив на модифікацію системи міжнародних економічних відносин.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження соціально-економічних наслідків пандемії COVID 19 для країн світу та світового господарства.

Методи дослідження: теоретичні методи: історичного та логічного, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, каузальний; емпіричні методи: статистичний, графічний; метод експертних оцінок та класифікації; синергетичний підхід та ін.

Отримані результати та їх новизна: полягає у розробці прикладних питань та теоретичного обґрунтування впливу цифровізації світового господарства на подолання негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу.

Значущість виконаної роботи та висновки: доведено, що подолання негативних соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 для країн світу відкриває нові можливості щодо економічного зростання та виходу з кризи.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час підготовки аналітичних доповідей з тематики подолання негативних соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 для країн світу, а також – для написання статей, звітів, наукових та аналітичних доповідей, присвячених аналізу впливу COVID-19 на модифікацію системи міжнародних економічних відносин.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 РОЛЬ ПАНДЕМІЇ COVID-19 У ПОШИРЕННІ ЗАХОДІВ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	10
1.1. Сутність міжнародних економічних відносин та вплив COVID-19 на їх еволюцію	10
1.2. Загальна характеристика динаміки економічного розвитку світового господарства в умовах пандемії COVID-19.....	18
1.3. Роль міжнародних організацій у регулюванні соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19	20
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2 СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЛЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА КРАЇН СВІТУ	32
2.1. Вплив пандемії COVID-19 на поширення бідності в країнах світу (на прикладі країн Африки та Азії).....	32
2.2. Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для розвитку малого бізнесу та сфери послуг	42
2.3. Вплив пандемії COVID-19 на цифрову трансформацію світового ринку праці..	49
Висновки до 2 розділу	52
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ВИХОДУ З ПАНДЕМІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ COVID-19 ДЛЯ КРАЇН СВІТУ	54
3.1. Роль фармацевтичних компаній у подоланні негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу	54
3.2. Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для України	59
3.3. Пріоритети цифровізації світового господарства у попередженні та подоланні негативних соціально-економічних наслідків COVID-19	66
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Актуальність теми. Загальновідомо, що світове господарство завжди розвивалося циклічно, а глобальні «хвилі» від економічного зростання до рецесії світової економіки – відображали циклічність змін кон'юнктури попиту-пропозиції на товарному і грошовому ринках, на ринку послуг, що віддзеркалювалося і на динаміці процесів трудової міграції, на розвитку світового ринку праці. Водночас, наприкінці 2019 р., вперше за всю історію існування світового господарства, причиною настання глобальної економічної кризи стають не економічні чинники, а пандемія COVID-19, внаслідок якої було запроваджено низку міжнародних локдаунів в країнах світу, відбулося закриття підприємств малого та середнього бізнесу (насамперед, у сфері послуг), відбулося скорочення виробництва та ВВП як окремих країн, так і світової економіки в цілому. В цілому, дослідники розвитку світового господарства наголошують на тому, що в наш час саме COVID-19 призвів до принципово нових соціально-економічних наслідків, явищ та процесів, що мають як негативний зріз – від зростання бідності та безробіття, банкрутства малих підприємств, стрімкого збільшення цін на продукти харчування та активізації спекулятивних операцій на ліках, так і до позитивних явищ. До останніх відносять – прискорений перехід бізнесу різних країн світу до цифрової трансформації, створення великої кількості нових «віртуальних», цифрових робочих місць, зменшення витрат виробництва, поширення різновидів дистанційної роботи, зростання цінності наукових досліджень, креативного та людського капіталу. Трансформація всіх сфер суспільного виробництва та реформування економічного середовища національної та світової економіки під впливом пандемії COVID-19 викликає великий інтерес до теоретичних досліджень цього питання, адже кардинальні економічні зміни після пандемії будуть закріплені та стануть повсякденною світовою господарською практикою. Така постановка питання обумовлює актуальність та вагоме практичне значення дослідження теми: «Соціально-економічні наслідки пандемії COVID 19 для країн світу».

Проблематику питань соціально-економічних наслідків пандемії COVID 19 для країн світу дослідили українські вчені: Амеліна І. В. [4-5], Білоган О. І. [6], Вічевич А. М. [8], Вишняков О. К. [9], Волкова І. А. [13], Георгіаді Н. Г. [16], Дишкантюк О. В. [20], Дроздова Г. М. [24], Коломацька С. П. [31], Панченко С. В. [45], Шраменко О. В. [58], Філіпенко А. С. [56], Чуприна О. Б. [57] та ін. Серед іноземних вчених питання впливу COVID 19 на світову економіку та соціально-економічні наслідки цього процесу розглядали: Nye J. [59], Cooley A. [60], Nexon D. [60] Imad J. [61] та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження соціально-економічних наслідків пандемії COVID 19 для країн світу та світового господарства.

Відповідно до поставленої мети у кваліфікаційній роботі поставлено та вирішуються **наступні завдання:**

- дослідити сутність міжнародних економічних відносин та визначити вплив COVID-19 на їх еволюцію;
- представити загальну характеристику динаміки економічного розвитку світового господарства в умовах пандемії COVID-19;
- обґрунтувати роль міжнародних організацій у регулюванні соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 для країн світу;
- - визначити вплив пандемії COVID-19 на поширення бідності в країнах світу (на прикладі країн Африки та Азії) ;
- - обґрунтувати соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для розвитку малого бізнесу та сфери послуг ;
- визначити вплив пандемії COVID-19 на цифрову трансформацію світового ринку праці;
- дослідити роль фармацевтичних компаній у подолання негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу;
- визначити соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для України;
- обґрунтувати пріоритети цифровізації світового господарства у попередженні та подоланні негативних соціально-економічних наслідків COVID-19.

Об'єктом дослідження є вплив пандемії COVID-19 на світову економіку та соціально-економічні наслідки цього процесу для країн світу.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 для країн світу, їх вплив на модифікацію системи міжнародних економічних відносин.

Методологія дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становлять як загальнонаукові так і спеціальні методи наукових досліджень. В основі кваліфікаційної роботи – синергія теорії та практики, дослідження причинно-наслідкових зв'язків, застосування методу наукової абстракції та конкретизації соціально-економічних явищ і процесів, методів історичного та логічного, індукції та дедукції, що дозволяє системно висвітлити соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для країн світу та світової економіки в цілому.

У першому розділі, в процесі теоретико-методологічного дослідження ролі пандемії COVID-19 у поширенні заходів неопротекціонізму у світовому господарстві, широко застосовується метод причинно-наслідкових зв'язків (каузальний метод), методи історичного та логічного, аналізу і синтезу, метод класифікацій та системних узагальнень.

У другому розділі, в процесі дослідження соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 для розвитку світового господарства та країн світу, використовуються методи індукції та дедукції, класифікацій, графічний метод, метод історичного та логічного, аналізу та синтезу, метод статистичного аналізу та метод експертних оцінок.

У третьому розділі розглянуто стратегічні пріоритети виходу з пандемії та шляхи подолання негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для розвитку країн світу, для чого застосовано методи причинно-наслідкових зв'язків, метод узагальнень та класифікацій, метод конкретного та абстрактного, експертні оцінки, статистичний аналіз, системний підхід.

Теоретичну основу кваліфікаційної роботи становлять теоретичні та аналітичні дослідження українських та іноземних вчених за спеціальністю міжнародні економічні відносини; аналітичні доповіді, монографії та наукові статті,

матеріали наукових доповідей конференцій та аналітичні матеріали офіційних державних сайтів та сайтів міжнародних організацій за тематикою дослідження, у т.ч. World Health Organization (WHO); експертні оцінки, присвячені проблематиці дослідження соціально-економічних наслідків впливу пандемії COVID-19 на розвиток світового господарства та країн світу.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи. При підготовці кваліфікаційної роботи використано фахові економічні матеріали, а також законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо нівелювання негативного впливу пандемії COVID-19 на соціально-економічні наслідки розвитку країн світу, зокрема: теоретичні, аналітичні та статистичні матеріали міжнародних та українських державних та неурядових установ та організацій, у т.ч. ООН, Світової організації охорони здоров'я, UNICEF, Міжнародного валютного фонду (МВФ); матеріали міністерств та відомств Кабінету міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України; аналітичні звіти міжнародних компаній – Ernst&Young, PwC, S&P та інших міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці прикладних питань і теоретичного обґрунтування впливу цифровізації світового господарства на подолання негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 86 сторінок . У тому числі: обсяг основного тексту – 77 сторінок. Список бібліографічних посилань використаних джерел представлено на 9 сторінках, що містить 83 найменувань (у тому числі 24 іноземних джерела).

Робота містить ілюстративний матеріал: 1 таблиця та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ ПАНДЕМІЇ COVID-19 У ПОШИРЕННІ ЗАХОДІВ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Сутність міжнародних економічних відносин та вплив COVID-19 на їх еволюцію

Ускладнення світової економічної системи на межі тисячоліть, диверсифікація її структури, широкомасштабні якісні та кількісні зміни, поява нових інтеграційних та інших економічних угруповань, світова фінансова криза 2008-2009 рр. детермінують необхідність пошуку нових інструментів наукового аналізу складних та надскладних світогосподарських систем.

Сучасні теоретичні підходи в аналізі світогосподарських процесів зумовлені, з одного боку, появою нових поглядів і концепцій, нового інструментарію в галузі філософії та методології науки, з іншого боку, спостерігається динамічний, суперечливий розвиток об'єкта та предмета дослідження – світового господарства (СГ) і міжнародних економічних відносин (МЕВ). Невпинно зростають масштаби світової економіки, особливо її фінансового сектора, урізноманітнюється, диверсифікується структура світового господарства, ускладнюються трансформаційні процеси та ін. [4, с. 53]. Серед загальнонаукових інновацій слід, насамперед, відзначити синергетичну парадигму, світосистемний аналіз, цивілізаційний підхід та економіко-математичні, економетричні методи і моделі, які формують наукові уявлення про світогосподарські процеси, розкривають загальні тенденції розвитку складних та надскладних економічних систем [3, с. 114].

Конкретно наукові теоретичні підходи в дослідженні СГ і МЕВ, що базуються на філософських та загальнонаукових положеннях, пов'язані безпосередньо з міжнародною (глобальною) політичною економією, яка сформувалася у 70-ті роки ХХ ст. [8, с. 45]. Вона охоплює лібералізацію і протекціонізм, вплив політичних

факторів на процеси економічної глобалізації, функціонування міжнародних економічних організацій, інші форми міжнародних економічних відносин. Як одна із структурних ланок конкретно-наукової методології, міжнародна політична економія (МПЕ) спирається, по-перше, на світо системний підхід, у якому замість так званого «контейнерного» погляду на державу, коли всі аспекти соціальних відносин досліджуються, насамперед, в рамках держави як основної аналітичної одиниці, використовуються такі одиниці аналізу, як світ-система (мінісистема, світекономіка, світ-імперія та ін.) [19, с. 415]. По-друге, відчутний вплив на міжнародну політичну економію справили різноманітні теорії гегемоніальної стабільності, суть якої полягає у існуванні лідера-гегемона (чи групи лідерів), що підтримують ліберальний світовий порядок. Останні дослідження базуються на прикладах Великобританії та США. По-третє, міжнародна політекономія приділяє велику увагу функціонуванню «міжнародних режимів» – систем інститутів на глобальному рівні. Сюди відносяться дослідження економічних передумов війн і конфліктів, проблеми міжнародного економічного співробітництва, глобального управління (global governance) [21, с. 67]. Політичні рамки міжнародних економічних відносин містять у собі три елементи: вивчення позицій акторів, тобто корпоративних гравців, з огляду на їхнє позиціонування у світовій економіці щодо тих чи інших заходів економічної політики; вивчення інститутів політики, у яких формуються позиції акторів; аналіз переговорів між державами про зміст даних заходів економічної політики з урахуванням впливу акторів, які артикують свою позицію через інститути.

Економічний стан будь-якої країни світу багато в чому визначається обсягом та структурою її міжнародних економічних відносин. Для ЄС цей фактор взагалі має домінантне значення, оскільки в умовах сталого скорочення внутрішнього попиту на промислову продукцію зовнішня торгівля практично залишається єдиним вагомим чинником оздоровлення національної економіки та джерелом надходження валютних ресурсів, вкрай необхідних для придбання товарів критичного імпорту та модернізації й структурної перебудови виробництва [16, с. 69].

Поняття «міжнародні економічні відносини» зустрічається у авторів різних галузей науки, і цей термін трактується по-різному. За одним із визначень,

міжнародні економічні відносини – це взаємообмін з іншими країнами світу продуктами матеріального виробництва, енергією, інформацією, послугами на основі міжнародного поділу праці; співробітництво політичних органів, спрямоване на ефективне розв’язання глобальних проблем людства; здійснення культурних, освітніх та інших громадських та особистих контактів [38, с. 211].

Зокрема, автори І. І. Дахно та А. С. Філіпенко [19, с. 143] дають визначення міжнародних економічних відносин як комплексної системи різнобічних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб’єктів у різних галузях економіки. В свою чергу, Н. Г. Георгіаді [16, с. 67] зазначає, що міжнародні економічні відносини – це міжнародні господарські та торгівельно-політичні відносини, які передбачають обмін товарами, спеціалізацію та кооперацію виробництва, науково-технічне співробітництво, економічне та технічне сприяння, створення спільних підприємств та інші форми економічного співробітництва. Також Н. Г. Георгіаді [16, с. 67] розкриває суть поняття шляхом приведення набору лише форм, які реалізують сам процес діяльності. Отже дане твердження є суперечливим оскільки міжнародні економічні відносини представлені не лише набором форм економічного співробітництва, а й передбачають одночасну зміну соціальної, політичної та інших складових. Автори А. Г. Загородній та Г. Л. Вознюк [26, с. 53] розглядають сферу міжнародних економічних відносин як економічну підсистему країни, розвиток якої зумовлений «по-перше, факторами, що визначають загальний розвиток системи, по-друге, факторами, які безпосередньо обумовлюють її розвиток. Зовнішньоекономічна сфера формується і функціонує на рівнях: загальнодержавному, регіональному та на рівні підприємств, об’єднань, організацій, фізичних осіб. В таких умовах темпи розвитку галузей, пропозиції та характер економічного зростання будуть частково формуватись під впливом зовнішніх факторів. У зв’язку з цим важливо концентрувати зовнішньоекономічну політику на пріоритетних напрямках, одним з яких є розвиток АПК» [26, с. 54].

Таким чином, аналізуючи твердження авторів, варто погодитись з беззаперечністю факторної залежності економічного зростання від здійснюваних міжнародних економічних відносин. Виправданим є факт ув’язки зовнішніх та

внутрішніх факторів та неможливості існування набору окремо взятих в умовах інтеграційних процесів і глобалізації. За сутністю пропонованого визначення домінантою є виділення саме пріоритетних напрямів здійснення зовнішньоекономічних операцій, що позитивно впливатиме на стан загального економічного розвитку країни та матиме корисний ефект.

Дослідник Н. М. Тюріна [51, с. 69] в результаті проведення власних досліджень трактує зовнішньоекономічну політику як сукупність напрямів, форм, методів, засобів, та способів торгово-економічного, науково-технічного співробітництва, а також валютно-фінансових та кредитних відносин між країнами з ціллю раціонального використання переваг міжнародного розподілу праці, можливостей міжнародних економічних відносин для підвищення економічної ефективності господарської та підприємницької діяльності. Вона в своїх працях зазначає, що в зовнішньоекономічній політиці переплітаються воедино економіка та політика, комерція та дипломатія, торгівля та промислове виробництво, наукові дослідження та кредитно-фінансові операції [51, с. 70]. Науковець наголошує на тому, що здійснювані дії в практичній реальності, яка ґрунтується на наукових здобутках, обов'язково регулюються міжнародним економічним правом. Більш того, на основі опрацювання матеріалів її досліджень, структура міжнародних економічних відносин має наступні форми, які представлено на рис. 1.1.

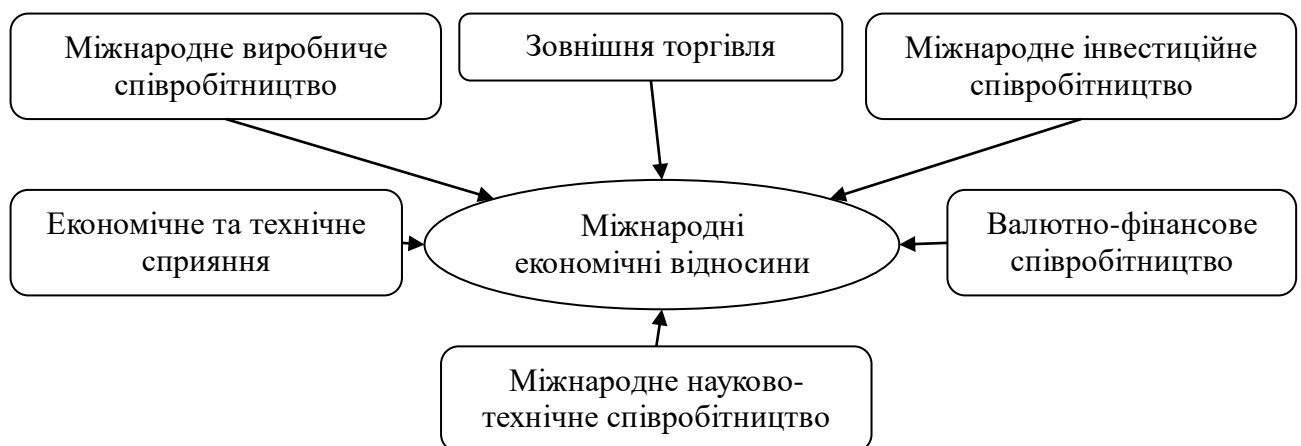

Рис. 1.1. Форми міжнародних економічних відносин

Джерело: Гаркуша Г. Г. Зовнішньоторговельний режим України та перспективи його вдосконалення / Г. Г. Гаркуша // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – С. 92–95.

Проте найбільш повним слід вважати визначення Г. Г. Гаркуша [15, с. 92], який в своїх працях трактує зовнішньоекономічну політику як комплексну систему різноманітних форм міжнародного співробітництва держав і їх суб'єктів в усіх галузях економіки. До того ж він зазначає, що міжнародні економічні відносини являється історичною та економічною категорією.

Як історична категорія міжнародних економічних відносин є продуктом цивілізації. Вони виникають з появою держав та розвиваються разом з ними. Як економічна категорія міжнародних економічних відносин представляє собою систему економічних відносин, які виникають при русі ресурсів всіх видів між державами та економічними суб'єктами різних країн. Ці двосторонні відносини охоплюють всі сфери економічного життя держави і перш за все його виробничу, торговельну, інвестиційну та фінансову діяльність [17, с. 221].

Міжнародні економічні відносини проявляються на різних рівнях економіки. Рівні міжнародних економічних відносин можна традиційно розбити на макро-, мета- й мікрорівні, де макрорівень – це рівень державних і міждержавних міжнародних процесів; метарівень – це міжнародні зв'язки галузевого й регіонального значення; мікрорівень – це, відповідно, рівень зв'язків між фірмами різних країн [6, с. 9]. Рівні МЄВ також розглядають і за ступенем розвитку стосунків між суб'єктами МЄВ, за ступенем тривалості дії угод і переплетеності економік. При цьому виділяють такі чотири рівні:

1. Міжнародні економічні контакти – найпростіші, одиничні, випадкові економічні зв'язки, що мають епізодичний характер і регулюються переважно разовими угодами. Зв'язки такого рівня більше притаманні юридичним і фізичним особам.

2. Міжнародна економічна взаємодія – налагоджені стійкі економічні зв'язки між суб'єктами МЄВ, які базуються на міжнародних економічних угодах і договорах, залучених на доволі тривалий період часу.

3. Міжнародне економічне співробітництво – міцні й тривалі зв'язки кооперативного типу, які в своїй основі мають спільні, наперед вироблені й

узгоджені наміри, закріплені в довгострокових економічних договорах і угодах. Цьому рівню притаманне партнерство суб'єктів МЄВ.

4. Міжнародна економічна інтеграція – вищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин, який характеризується переплетенням економік різних країн, проведенням узгодженої державної політики як у взаємних економічних відносинах, так і у відносинах з третіми країнами [39, с. 45].

Кожен вищий рівень не протиставляється нижчому, а є його усталеним і розвиненим продовженням, тобто вищий рівень містить у собі більшість ознак нижчого. Основними ознаками, що характеризують МЄВ, є такі:

– в основі як національної економіки, так і світового господарства та МЄВ лежать міжнародний поділ праці та обмін;

– учасники МЄВ економічно опосередковані в особливій формі національного господарства, що об'єктивно передбачає товарно-грошовий характер зв'язків;

– у МЄВ закони попиту, пропозиції і вільного ціноутворення діють сильніше, ніж у контексті національних господарств;

– світовий ринок характеризується жорсткішою конкуренцією порівняно з національними ринками. Це пояснюється більшою кількістю об'єктів і суб'єктів на міжнародному ринку товарів і послуг;

– міжнародна торгівля, яка представлена значною кількістю міждержавних потоків продукції, формує світові товарні ринки, де здійснюються операції з купівлі-продажу товарів і послуг, що мають стабільний систематичний характер;

– обмін товарами і послугами, міжнародне переміщення факторів виробництва опосередковане рухом грошей, системою розрахунків, товарними й грошовими кредитами, валютними відносинами. Таким чином, виникають і функціонують світовий фінансовий ринок та міжнародна валютно-фінансова система. Рух капіталу, іноземні інвестиції, довгострокові міжнародні, державні кредити надають світовій фінансовій системі завершального вигляду;

– міжнародні економічні відносини передбачають активні міждержавні потоки робочої сили. Можна констатувати, що сьогодні існує міжнародний ринок праці. Це

ж саме стосується і системи патентування й ліцензування винаходів, відкриттів, захисту авторських прав, що сприяло формуванню світового інформаційного ринку [30, с. 551].

Таким чином, міжнародні економічні відносини є однією зі сфер ринкового господарства з властивими йому (ринку) ознаками. Основними з них є: багатотипність об'єктів і суб'єктів; визначальний вплив попиту і пропозиції; взаємозв'язок із цінами за умови необхідної гнучкості й рухливості; конкуренція тощо.

Міжнародні економічні відносини є широким комплексом торгових, виробничих, науково-технічних, фінансових зв'язків між державами, що сприяють обміну економічними ресурсами. Під класифікацією міжнародних економічних відносин розуміють розподіл даних зв'язків на конкретні групи з певних ознак для досягнення поставлених цілей. Класифікаційна система міжнародних економічних відносин складається з видів і форм [16, с. 41].

Отже, спираючись на вище приведенні підходи до теоретичного обґрунтування сутності міжнародних економічних відносин, слід розуміти їх як форму міжнародного співробітництва, яке здійснюється між країнами на урядовому рівні в частині забезпечення державних та міждержавних економічних потреб в науково-технічному, валютно-фінансовому, політичному, соціальному та виробничо-технічному напрямках. Окрім того, можемо стверджувати, що вони є макроекономічною категорією, яка має історичні, економічні та соціальні чинники об'єктивної доцільності існування та охоплюють весь спектр діяльності на державному рівні в розрізі міждержавних економічних відносин шляхом реалізації сукупності напрямів, форм, методів та засобів співробітництва між країнами. Дане визначення є найбільш вичерпним в частині детального розуміння досліджуваної категорії з включенням в неї, як однієї із основоположних, соціальної складової, котра, в свою чергу, лежить в основі будь-яких економічних відносин, адже людський фактор є першоосновою формування держави.

На еволюцію системи міжнародних економічних відносин впливає багато чинників як внутрішнього, так і зовнішнього походження. З 2019 р. таким чинником

стає пандемія COVID-19 та локдаун, введений після її настання майже у всіх країнах світу. «Закриття» національних ринків, припинення міжнародного руху робочої сили, уповільнення темпів роздрібної торгівлі супроводжувалося і посиленням кризових явищ, закриттям багатьох малих та середніх підприємств, які працювали на внутрішній ринок [71].

Країни-експортери нафти отримали подвійний удар через заходи самоізоляції і сильних коливань на ринку нафти. Угоди, досягнуті Організацією країн-експортерів нафти і іншими великими виробниками нафти (ОПЕК +), а також скорочення видобутку сланцевої нафти в США і деяке зростання очікувань учасників ринку допомогли в певній мірі стабілізувати ціни. Однак ціни до сих пір залишаються на набагато нижчих рівнях, ніж до COVID-19. Як наслідок, перегляд перспектив зростання в регіоні здебільшого викликаний зниженням активності експортерів нафти в регіоні Близького Сходу, Північної Африки, Афганістану і Пакистану (БВСАП). Безпосередні заходи політики країн БЦД у відповідь на пандемію були зосереджені на витратах на охорону здоров'я, підтримки найбільш економічно вразливих і забезпеченні надання ліквідності. Однак середній розмір пакетів бюджетної підтримки був менше, ніж в інших регіонах світу, що в основному є наслідком обмежених можливостей для проведення політики в країнах-імпортерах нафти і вже значних заходів державної економічної підтримки в більшості країн-експортерів нафти. Криза також призвела до істотного погіршення бюджетних можливостей. Побоювання щодо стійкості боргової ситуації є зростаючою проблемою для країн-імпортерів нафти. Криза поглибила зовнішні чинники уразливості і помітно скоротив зовнішні резерви. На тлі перспектив затяжного відновлення ключових джерел доходів регіону (нафтової промисловості, туризму і грошових переказів) міжнародні резерви можуть істотно скоротитися як в країнах БВСАП, так і в країнах БЦД [62].

Отже, криза, пов'язана з пандемією COVID-19, стала несподіванкою і викликом для всієї світової спільноти й міжнародної системи, що трансформується під дією двох різновекторних, однак взаємопов'язаних тенденцій – фрагментації та інтеграції. Геополітична невизначеність, популізм, націоналізм і протекціонізм уже

негативно позначилися на світовій економіці, а пандемія тільки посилила ці тенденції, що може призвести до руйнування транспортних і виробничих зв'язків, а також покласти край глобалізації – такій, яка вона є нині.

1.2. Загальна характеристика динаміки економічного розвитку світового господарства в умовах пандемії COVID-19

Сучасна економічна ситуація у світі, характеризується двома словами – «пандемія» і «економічна криза». Більшість підприємств вимушені здійснювати антикризове управління шляхом оптимізації витрат, скорочення штатів, зміни у стратегії та тактиці діяльності та інші заходи. Бізнес-процеси супроводжуються такими незадовільними факторами як: невиконанням контрагентами договірних зобов'язань, збільшенням дебіторської заборгованості, вимушеним звільненням персоналу, збільшенням фактів шахрайства, тощо.

Забезпечення успішного ведення підприємницької діяльності в умовах пандемії і кризи можливо за умови адаптування антикризового управління до карантинних та обмежувальних заходів з боку держави. Тому необхідно переглянути раніше оцінені ризики з максимальним використанням альтернативних процедур та сучасних технологій. Згідно з прогнозом Світового банку, ВВП США в минулому році скоротився на 3,6 відсотка, Єврозони – на 7,4 відсотка, а глобальний ВВП – на 4,3 відсотка. 23 січня 2020 року китайська влада запровадила локдаун в Ухані, звідки COVID-19 поширився по всьому світу, а слідом за цим обмежив економічну активність по всій країні. Китайські підприємства почали повертатися до роботи починаючи з квітня 2020 р., в той момент, коли промислова активність в інших країнах світу ще була практично паралізована через пандемію коронавірусу. Це дало Китаю можливість виробляти і експортувати великі обсяги медичних товарів, включаючи маски, а також комп'ютерів і моніторів, попит на які різко виріс в умовах масового переходу людей на дистанційну роботу і навчання [53].

Внутрішнє споживання в КНР, однак, ще деякий час залишалось слабким, оскільки люди побоювалися відновлення зростання захворюваності COVID-19, і обсяги роздрібних продажів повернулися до докризових рівнів лише в серпні.

Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно проголосила коронавірусну хворобу пандемією на початку березня 2020 року. Хоча спалах захворювання розпочався у середині грудня 2019 року в місті Ухань у центральному Китаї. За цей час пандемія суттєво вплинула на тренди розвитку світової економіки, не залишивши осторонь жодної країни. Перш за все, це пов'язано із жорсткими карантинними заходами, які ввели уряди багатьох країн: закриття торгово-розважальних центрів, заборона відвідання усіх масових заходів, обмеження у пересуванні як у межах країни, так і при перетині її кордонів, скорочення виробництва (через встановлення лімітів одночасного перебування працівників в одному приміщенні) тощо. Окремі компанії перевели своїх працівників на режим роботи «на дому», інші ж змушені відправляти своїх працівників у відпустку. При цьому є випадки зловживань і порушень деякими роботодавцями умов трудового договору, які вимагають від працівників писати заяви на звільнення за власним бажанням або ж брати відпустку за свій рахунок. Все це негативно позначається на добробуті населення, їх фінансовому становищі і у недалекому майбутньому призведе до скорочення їх попиту на ряд товарів і послуг [54].

В результаті поширення коронавірусної хвороби такі компанії зі світовим ім'ям, як Apple, Toyota, Starbucks, McDonald's та Volkswagen, призупинили виробництво чи продажі в Китаї. Під загрозою опинилися світові виробничі ланцюжки – від електроніки й авто до курятини. Провідні авіакомпанії світу тимчасово скасували рейси до Китаю.

Голова Європейського центрального банку Крістін Лагард заявила, що Європа може зіткнутися з серйозним економічним шоком, який перегукується із світовою фінансовою кризою 2008 р., якщо світові лідери не вживатимуть термінових заходів проти спалаху коронавірусу [55].

Пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARSCoV-2, стала тим фактором, який змусив весь світ

переосмислити своє буття, переглянути не лише свої прогнози розвитку, свою короткострокову економічну та соціальну політику, але і усвідомити, що розпочинається новий трансформаційний етап, на якому необхідно змінити підходи до формування пріоритетів на довгостроковий період. Уроки, винесені людством з цієї пандемії, можуть змінити не лише моделі управління у майбутньому, але і соціальну поведінку людства.

У відповідь на пандемію COVID-19 наразі відбулись суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу:

- запровадження надзвичайного стану в цілому по країні або в окремих регіонах чи сферах: у Китаї, США, Італії, Іспанії, Німеччині, Чехії, Польщі, Латвії, Естонії, Угорщині, Болгарії, Японії, Південній Кореї тощо;

- запровадження майже у всіх країнах санітарно-епідеміологічних заходів (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів);

- встановлення обмежень виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн;

- посилення ролі державного управління в надзвичайних умовах;

- різке скорочення економічної активності внаслідок карантинних заходів та встановлення обмеження трудової діяльності;

- введення нових дистанційних форм праці та освіти [53].

Такі безпрецедентні кроки спричиняють уповільнення економічного розвитку з прогнозованим падінням ВВП, скорочення споживчої активності населення та скорочення виробництва в усіх країнах, де зафіксовані випадки COVID-19. Відповідно, це негативно впливає на розвиток світового попиту в цілому.

1.3. Роль міжнародних організацій у регулюванні соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19

Пандемія коронавірусу 2020 року стала передумовою однієї з глобальних криз світової економіки за останнє століття, порівнянну з найбільш гострим періодом

Великої депресії 1929-1933 рр. COVID-19 спровокував структурний і системний колапс традиційної сучасної економічної парадигми. Прямий вплив якого може проявитися через знецінення необоротних активів, суттєву зміну їх ринкової вартості, знецінення дебіторської заборгованості, кредитних збитків тощо. Непрямий – через вплив на покупців та постачальників, що веде до мінімізації прибутків, необхідності перерахунку фінансових зобов'язань та ін. [50, с. 75].

Слід зазначити, що форс-мажорна зупинка світової економіки від пандемії COVID-19, локдауну внаслідок введення карантину припала на складний період, який можна охарактеризувати наступними ознаками:

- 1) фінансові ринки були переповнені дешевою ліквідністю;
- 2) негативні процентні ставки багатьох банківських установ не створювали бажаного ефекту стимулювання економічного зростання;
- 3) спостерігалось слабе світове економічне зростання, на межі стагнації;
- 4) почалося системне уповільнення китайського «економічного двигуна», до якого були прив'язані тисячі схем торгівлі і перерозподілу фінансових потоків у світовій економіці [53].

Міжнародний валютний фонд прогнозує скорочення усієї світової економіки на 3% у 2021 році і більш негативні економічні наслідки, ніж ми спостерігали у період світової фінансової кризи 2007-2009 років.

Очікується, що розвинені економіки країн-лідерів світового економічного розвитку зазнають ще більших втрат на рівні 6,1%, що системно порушить світові грошові потоки, зупинить активність фінансових ринків і порушить усі грошово-трансмісійні механізми в арсеналі регуляторів, центральних банків і великих комерційних фінансових установ [58].

Бізнес по всьому світу вимушений пристосовуватися швидше за усі інші сфери, адже без працюючого підприємницького сектору перемогти пандемію в принципі неможливо. Підприємства намагаються проводити мінімізацію виробничих витрат і перебудовувати діючі до кризи бізнес-процеси. При цьому багато хто з них шукає і знаходить можливість не лише продовжити роботу в

кризових умовах, але ще і допомагати суспільству і державі впоратися з новими несподіваними викликами [59].

Найбільшу загрозу криза в умовах пандемії представляє для середнього і малого бізнесу. Третина власників бізнесу, свідчать про падіння доходів на 90-100% з початку карантину. Ці ж підприємці вже звільнили до 50% штату співробітників. Власники малих та середніх підприємств повідомляють про зменшення доходів на 25-50% порівняно з докарантинним періодом і звільнення від 10 до 25% працівників. Втрати прибутків великих підприємств становлять 10-25%, там прогнозується скорочення штату на 25% до кінця обмежувальних заходів. Тому, в першу чергу, українські підприємці від державної влади очікують фінансової підтримки у різних формах [43]. Варто відзначити, що 29% власників підприємницьких структур вважають, що ця підтримка має здійснюватися у формі тимчасового звільнення від сплати податків або ж, принаймні у їхньому істотному зниженні (податкові канікули, тимчасова відміна ЄСВ, ПДФО), також розраховують на компенсацію матеріальних суттєвих збитків.

Разом із тим, з огляду на те що пандемія продовжує нарощувати свої оберти, що посилює розвиток наявної кризи, ООН у документі стосовно бізнесу і прав людини під час пандемії COVID-19 наводить деякі міркування й надає рекомендації щодо заходів, заснованих на трьох компонентах рамкової концепції «Захисту, дотримання й засобів правового захисту» Керівних принципів ООН. Зокрема, у межах принципу I «Обов'язок держави захищати права людини» вказано, що держави повинні гарантувати, що будь-які заходи, прийняті для пом'якшення економічних наслідків пандемії COVID-19, ураховують інтереси працівників, особливо тих, які перебувають у найбільш важкому становищі. Наприклад, Таїланд виділив кошти для працівників неформального сектора та інших працівників, які не мають соціального страхування. Крім цього, указано на те, що держави повинні застосовувати розумне поєднання правових і політичних заходів, щоб зобов'язати й дати можливість комерційним підприємствам поважати права людини при реагуванні на кризу, викликану COVID-19. Державам також рекомендовано прагнути до зміцнення співробітництва для протистояння викликам пандемії, адже

коронавірус не має кордонів, як і ризики в галузі прав людини, пов'язані з підприємницькою діяльністю, в умовах пандемії. Щодо принципу II «Корпоративна відповідальність за дотримання прав людини» зазначається, що незалежно від того, як уряди виконують свої зобов'язання в галузі прав людини під час боротьби з COVID-19, усі підприємства несуть відповідальність за дотримання прав людини навіть у період економічних труднощів і кризи в галузі громадського здоров'я. Зобов'язання поважати права людини вимагає від підприємств знати й демонструвати, що вони вжили всіх можливих заходів для запобігання наслідкам і пом'якшення наслідків заходів з боротьби із COVID-19 у галузі прав людини прав людини [74].

У межах принципу III «Доступ до засобів правового захисту» зауважується, що з початку пандемії надходять численні повідомлення про те, що працівників змушують працювати в небезпечних умовах, про незаконні звільнення, переслідування профспілкових лідерів та інших осіб, які порушують питання нестачі захисних засобів на робочому місці. У разі таких порушень, відповідно до міжнародного права захисту прав людини й Керівних принципів, постраждалі повинні мати доступ до ефективних засобів захисту в межах правових процедур. Ефективні державні судові й позасудові механізми розгляду скарг, а також недержавні механізми необхідні для того, щоб гарантувати можливість використовувати засоби правового захисту [67].

Протягом 15 місяців – до кінця червня 2021 року – Група Світового банку планує направити до 160 млрд дол. США на підтримку прийнятих країнами заходів боротьби з COVID-19 в рамках ряду нових операцій, реструктуризації здійснюваних нині проектів, активації опціонів відстроченої вибірки кредитних коштів в випадку природної катастрофи і підтримки реалізованих силами приватного сектора стійких рішень, що сприяють реструктуризації і відновлення. Через пандемії за межею крайньої бідності в 2021 році може виявитися ще близько 100 млн осіб. Особливо вразливі до медичних, соціальних і економічних наслідків пандемії країни, схильні до НКН. Пріоритетні напрямки допомоги Групи Світового банку таким країнам – це інвестиції в попереджувальні заходи, продовження роботи в кризових ситуаціях,

захист людського капіталу та підтримка найбільш вразливих груп, в тому числі насильно переміщеного населення. Найбідніші і найбільш вразливі країни стикаються і з проблемами в області продовольчої безпеки, оскільки збої у виробничо-збутових ланцюгах і обмеження на експорт загрожують поставкам продовольства [74].

Для вирішення цих проблем Банк настійно закликав країни забезпечити безперебійну і надійну роботу ланцюжків поставок продовольства і допомагав їм відслідковувати вплив пандемії на здатність людей купувати продукти харчування. Банк рішуче виступав за прийняття ефективних програм соціального захисту найбідніших і найуразливіших категорій населення, які забезпечували б людям можливість купувати харчування і отримати доступ до основних продовольчих товарів, і при цьому допомагав їм зберегти джерела доходів. Банк аналізував масштабні наслідки пандемії в своїх дослідженнях і інформаційних матеріалах – до їх числа відносяться доповіді про економіку регіонів і про скорочення світових потоків грошових переказів, а також аналітична записка про шоківий вплив пандемії на освіту і майбутнє дітей. Однак навіть після того, як сама криза відступить, країнам ще довгий час потрібна буде допомога у пом'якшенні його наслідків і прискорення довгострокового економічного зростання.

Взаємодія з приватним сектором відіграє величезну роль в подоланні надзвичайної ситуації, спричиненою пандемією, і в якості свого внеску Група Банку IFC розраховує надати фінансову допомогу в розмірі 47 млрд дол. США. До кінця червня 2021 року IFC надасть початковий пакет допомоги обсягом 8 млрд дол. США, щоб допомогти компаніям продовжити господарську діяльність і зберегти робочі місця в період кризи. Цей пакет допомоги дозволить надати підтримку нинішнім клієнтам в уразливих секторах, в тому числі в інфраструктурних галузях, обробної промисловості, сільському господарстві та сфері послуг, і забезпечити ліквідністю фінансові установи, щоб вони могли надавати торгове фінансування компаніям, які займаються імпортом і експортом товарів, а також кредити, що дозволяють бізнесу зберегти свій оборотний капітал [74].

Зараз IFC також розробляє другий етап своїх антикризових заходів, на якому Корпорація надасть підтримку своїм нинішнім і новим клієнтам. Однією зі складових цієї допомоги стане створення Глобальної платформи охорони здоров'я, покликаної розширити доступ до життєво важливих товарів медичного призначення, в тому числі маскам, апаратів ШВЛ, тест-систем, а в кінцевому підсумку – і до вакцин. Вона стане джерелом фінансування для виробників, постачальників найважливіших видів сировини і постачальників послуг, яке дозволить їм розширити можливості забезпечення країн, що розвиваються цими товарами і послугами. IFC виділить для цього 2 млрд дол. США з власних коштів і додатково залучить кошти своїх партнерів з приватного сектора в аналогічному розмірі. Крім того, Корпорація сприятиме реструктуризації та рекапіталізації компаній і фінансових установ в період відновлення їх діяльності [74].

MIGA також призвело в дію механізм оперативної допомоги обсягом 6,5 млрд дол. США, завдання якого – допомогти приватним інвесторам і кредиторам у країнах з низьким і середнім рівнем доходу в подоланні наслідків пандемії. Механізм дозволяє надавати гарантії за спрощеною і прискореною процедурою. Він пропонує урядам і їх відомствам послуги підвищення якості кредитів на придбання гостро необхідного медичного обладнання, засобів індивідуального захисту, лікарських засобів і послуг, а також на фінансування заходів з відновлення економіки. Крім того, він передбачає інструменти зниження ризиків для комерційних банків і фінансових установ, а також підтримку надання торгового фінансування місцевими банками [74].

IFC та MIGA доповнюють своєю підтримкою торгового фінансування більш масштабних зусиль Групи Банку щодо збереження глобальних виробничо-збутових ланцюгів, перш за все, у сфері виробництва і розподілу найважливіших товарів медичного призначення. Банк оперативно вжив заходів для надання країнам допомоги в отриманні таких товарів, встановивши контакт з постачальниками від імені урядів. Крім того, Банк застерігав уряду від вживання протекціоністських заходів, які можуть привести до зниження обсягів глобальних поставок, підвищення цін і створення перепон для отримання країнами, що розвиваються необхідних

товарів. Банк і Міжнародний валютний фонд (МВФ) закликали припинити платежі країн-клієнтів МАР в рахунок обслуговування двосторонньої заборгованості, з тим щоб забезпечити наявність у цих країн ліквідних коштів, необхідних для подолання проблем, викликаних спалахом коронавірусу, і дати можливість провести оцінку їх потреб у фінансуванні. 15 квітня 2021 р. лідери країн «Групи двадцяти», наслідуючи цього заклику, прийняли угоду про пом'якшення тягара заборгованості, призупинивши з 1 травня стягування з бідних країн платежів з обслуговування двосторонніх позик. У своєму виступі на засіданні Комітету з розвитку в ході проходили в віртуальному форматі Весняних нарад Групи Банку і МВФ Президент Девід Малпасс наступним чином прокоментував це історичне рішення: «Полегшення тягара заборгованості – ефективна і швидкодіюча міра, здатна принести реальну користь населенню бідних країн».

У червні 2020 року Рада виконавчих директорів затвердила концептуальний документ з докладним викладом заходів, прийнятих Банком для боротьби з пандемією COVID-19. У цьому документі – «Порятунок життів, нарощування впливу і повернення до нормального життя» – пояснюється, яким чином Банк вибудовує свою антикризову стратегію в три етапи: екстрена допомога, реструктуризація і стійке відновлення. Перший етап передбачає екстрені заходи по подоланню безпосереднього впливу COVID-19 на охорону здоров'я, соціальну сферу та економіку. Потім, після того, як країни візьмуть пандемію під контроль і приступлять до відновлення економічної діяльності, почнеться етап реструктуризації, головним завданням якого стане підвищення ефективності систем охорони здоров'я напередодні майбутніх криз, повернення людей до нормального життя і відновлення джерел їхніх доходів за рахунок освіти, працевлаштування і забезпечення доступу до медичної допомоги, а також допомога компаніям і фінансовим установам у відновленні своїх позицій. Етап стійкого відновлення передбачає надання допомоги країнам у будівництві більш надійного, що враховує інтереси всіх категорій населення і стабільного майбутнього в світі, перетвориться під впливом пандемії [66].

Організація Об'єднаних Націй розробила комплексні інструменти Оцінка ООН соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 в Україні та План реагування ООН на соціально-економічні наслідки пандемії. Оцінка ґрунтувалася на первинних даних, зібраних за допомогою близько 60 опитувань, проведених на місцях для дослідження сфер, на які вплинула пандемія, а також на вторинних даних з різних джерел. Мета цієї оцінки – допомогти Україні у реагуванні на кризу, спричинену пандемією COVID-19, та у адаптуванні до складності та невизначеності у зв'язку з такою кризою. В рамках цих зусиль, організованих за п'ятьма напрямками діяльності, які наведені далі, було започатковано систематичний моніторинг та звітування щодо впливу пандемії COVID-19 на права людини та визначення У 2020 році Організація Об'єднаних Націй підтримувала Уряд у подоланні кризи, спричиненої пандемією COVID-19, надаючи консультації з питань політики та забезпечуючи контроль якості. Була надана допомога у розробці Національного плану з готовності до пандемії та реагування на COVID-19, який регулярно оновлювався з урахуванням зміни ситуації та потреб. Крім того, Організація Об'єднаних Націй підтримала участь України в регіональному механізмі моніторингу реагування систем охорони здоров'я на пандемію COVID-19, відповідно до міжнародних зобов'язань щодо прозорого звітування про розвиток пандемії у країні [68].

В рамках допомоги Україні Організація Об'єднаних Націй надала життєво важливе біомедичне обладнання, лабораторне обладнання та витратні матеріали, засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), гігієнічні засоби для рук та інше устаткування, необхідне для попередження та контролю інфікування, непродовольчі товари, джерела кисню та іншу підтримку технічного характеру. Було надано підтримку близько 450 спеціалізованим лікарням з лікування COVID-19 по всій Україні з проведенням вебінарів з питань кризи у зв'язку з COVID-19, наставництвом на роботі та поза межами робочого середовища, тренінгів і семінарів для медичного персоналу надано додаткову підтримку майже 28 тис. медичних і технічних працівників: вони регулярно отримували предмети медичного призначення та витратні матеріали, рекомендації щодо лікування, настанови і матеріали з надання клінічної допомоги. Було також проведене навчання спеціалістів Міністерства

охорони здоров'я (МОЗ) та Центру громадського здоров'я з визначення випадків COVID-19, лабораторного тестування та відстеження контактів.

Пандемія COVID-19 загострила соціальні та економічні проблеми в Україні і непропорційно вплинула на жінок та інші уразливі групи. Як наслідок, Організація Об'єднаних Націй зосередила свою діяльність з реагування на наданні допомоги найбільш незахищеним верствам населення. Підтримка надавалася дітям, які мають проблеми з законом, та дітям, які стали свідками насильства. Понад 50 тис. людей скористалися перевагами моделей соціального захисту та послугами у зв'язку з пандемією COVID-19, 700 тис. людей були охоплені послугами щодо критично необхідного водопостачання та санітарно-гігієнічних засобів та послуг [61].

Організація Об'єднаних Націй допомагала вирішувати гендерно зумовлені проблеми наслідків пандемії COVID-19. В Україні протягом перших п'яти місяців 2020 року Національна поліція зареєструвала 84 237 скарг, пов'язаних із насильством у сім'ї (63 964 – від жінок), що на 53 відсотки більше, ніж за той самий період попереднього року. Були створені мобільні групи з надання психосоціальної підтримки для забезпечення реагування на гендерно зумовлене насильство (ГЗН). Також була надана підтримка для функціонування інформаційних «гарячих ліній» щодо COVID-19, у тому числі тієї, яка надає онлайн-консультації дітям, піклувальникам та молоді, та тієї, яка надає консультації потенційним мігрантам та українцям за кордоном. Організація Об'єднаних Націй також тісно співпрацювала з партнерами з розвитку з метою надання рекомендацій Міністерству освіти і науки щодо реагування на пандемію. Організація Об'єднаних Націй надала фінансову та технічну підтримку з метою розробки уроків для учнів 1-4 класів та співпрацювала з приватним телебаченням для забезпечення сурдоперекладу 532 уроків для всіх класів. Оцінка показала, що принаймні 60 відсотків шкіл в Україні використовували телевізійні уроки для організації навчання під час локдауну. Організація Об'єднаних Націй також підтримала Державний інститут освітньої аналітики у проведенні Національної оцінки готовності школи з метою визначення, чи готові школи надавати освіту, і що необхідно для початку освіти в режимі офлайн під час пандемії COVID-19. Результати були використані Міністерством для планування відкриття шкіл після

локдаунів. Крім того, Організація Об'єднаних Націй надала підтримку 2 060 школам по всій країні шляхом забезпечення проти-інфекційних та гігієнічних засобів, а також інформаційних матеріалів. Понад 350 тис. хлопців та дівчат мали змогу скласти випускні іспити особисто у 1625 безпечних центрах тестування, які отримали від Організації Об'єднаних Націй проти-інфекційні засоби та інформаційні матеріали щодо профілактики COVID-19 [27].

Підтримка була надана Верховному Суду України для забезпечення продовження роботи судів з необхідною адаптацією під час пандемії COVID-19. Було надано підтримку Кабінету Міністрів, МОЗ та Міжнародній фундації виборчих систем (IFES) з метою забезпечення безпечного проведення місцевих виборів наприкінці 2020 року. Організація Об'єднаних Націй надавала підтримку у розвитку потенціалу роботодавцям та організаціям підприємців і профспілкам з метою збільшення їхньої участі у розробці політики щодо заходів реагування у соціально-економічній сфері. Федерація роботодавців України провела опитування на 121 підприємстві, які є її членами, на основі «інструменту обстеження підприємств» МОП. Результати цього опитування були надалі використані у рішеннях Уряду щодо боротьби з кризою.

У світлі безпрецедентної невизначеності і серйозних економічних наслідків, викликаних пандемією COVID-19, Міжнародний валютний фонд (МВФ) продовжує адаптувати порядок надання позик. У той же час Фонд ставить своїм завданням встановлення реалістичних цільових показників, збереження довіри до програм і забезпечення активної участі самих країн в їх розробці [60].

Виходячи з викладеного вище, доходимо висновку, що в період неконтрольованого розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19 через уведення державами протиепідемічних карантинних заходів особливого збитку завдано сектору економіку. Бізнес зіткнувся з утратою доходів і банкрутством на безпрецедентному рівні, що призвело до втрати мільйонів робочих місць або скорочення співробітників. Інформація про статистичні дані, які оприлюднюються ООН, МОП та іншими правозахисними установами, щодо невпинного скорочення робочого часу та робочих місць, збільшення кількості повідомлень про численні

порушення трудових прав людини, особливо тих працівників, які перебувають у вразливому становищі чи зайняті в неформальному секторі економіки, привертають увагу міжнародної спільноти й вимагають учинення відповідних дій. У цьому аспекті вагоме значення має дотримання державами та підприємствами зобов'язань, відповідно до керівних принципів підприємницької діяльності, в аспекті прав людини, які базуються на трьох стовпах: «держави повинні захищати права людини, бізнес повинен поважати права людини, а жертвам потрібен доступ до ефективних засобів правового захисту», які набули нової актуальності. Крім цього, відповідь на пандемію та економічні наслідки не має призводити до зниження стандартів або навіть використовуватися урядами й суб'єктами у бізнес-сфері як привід для відмови від міжнародних зобов'язань з прав людини.

Висновки до розділу 1

Розвиток світової економіки традиційно відбувається циклічно, і якщо до 2019 р. головними причинами настання нової світової кризи були економічні фактори перевиробництва товарів ат послуг, причини дисбалансів на світовому фінансовому ринку, то у 2019 р. причиною нової світової економічної кризи та масового падіння обсягів виробництва стає пандемія COVID-19, внаслідок настання ланцюгової реакції локдаунів, закриття національних ринків та припинення роботи малого та середнього бізнесу, припинення традиційного руху робочої сили, уповільнення руху капіталів, ресурсів та доходів.

Уповільнення динаміки економічного розвитку світового господарства внаслідок настання пандемії COVID-19, з одного боку, призвело до посилення тенденцій щодо «неопротекціонізму», що проявилось у зміщенні акцентів щодо захисту національних ринків від зовнішньої конкуренції. З іншого боку – уряди багатьох країн-лідерів світового економічного розвитку (США, ЄС, Канада, Австралія тощо), в умовах пандемії COVID-19 надають гарантовану державну фінансову підтримку національним бізнес-структурам (переважно – малому та середньому бізнесу). Така фінансова підтримка, у свою чергу, перерозподіляється і

на працівників бізнес-структур, що підтримує платоспроможність домашніх господарств в умовах кризи.

Важливу роль у економічній підтримці країн світу в умовах пандемії COVID-19 відіграють міжнародні організації, у т.ч. ООН та МВФ. Так, в рамках допомоги Україні Організація Об'єднаних Націй надала життєво важливе біомедичне обладнання, лабораторне обладнання та витратні матеріали, засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), гігієнічні засоби для рук та інше устаткування, необхідне для попередження та контролю інфікування, непродовольчі товари, джерела кисню та іншу підтримку технічного характеру. Було надано підтримку близько 450 спеціалізованим лікарням з лікування COVID-19 по всій Україні з проведенням вебінарів з питань кризи у зв'язку з COVID-19, наставництвом на роботі та поза межами робочого середовища, тренінгів і семінарів для медичного персоналу. МВФ здійснює вагомую фінансову підтримку найбільш вразливих країн світу в умовах пандемії COVID-19, зокрема, надаючи фінансові кошти на компенсацію сплати відсотків за попередньо отримані кредити, а також – у вигляді безповоротних грантових виплат – безкоштовної допомоги.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЛЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА КРАЇН СВІТУ

2.1. Вплив пандемії COVID-19 на поширення бідності в країнах світу (на прикладі країн Африки та Азії)

Перший випадок COVID-19 на африканському континенті був зареєстрований 14 лютого 2020 року. До 13 травня випадки захворювання були зафіксовано у всіх 54 країнах. Африканський союз оперативно відреагував на кризу, схваливши в лютому спільну стратегію для континенту і доповнивши зусилля держав-членів і регіональних економічних співтовариств шляхом створення платформи з питань охорони здоров'я. Голова Африканського союзу, президент Південної Африки Сиріл Рамапоса призначив чотирьох спеціальних посланників для мобілізації міжнародної спільноти на підтримку зусиль Африки з подолання економічних наслідків COVID-19 [11].

Африканські центри з контролю і профілактиці захворювань (ЦКПЗ), створені в 2017 році, збирають і обробляють інформацію в режимі реального часу в тісній співпраці з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Нове Партнерство африканських ЦКПЗ по прискореному тестуванню на COVID-19 (ПАКТ), метою якого є тестування 10 мільйонів чоловік протягом шести місяців, доповнить зусилля урядів і одночасно створить важливі передумови для науково обґрунтованої боротьби з пандемією. Допомога ВООЗ в істотному нарощуванні зусиль по досягненню цієї мети буде мати важливе значення з урахуванням того, що сьогодні на континенті відчувається нестача діагностичних комплектів.

У співпраці з державно-приватною ініціативою AfroChampions африканські ЦКПЗ також заснували Африканський фонд боротьби з COVID-19 для збору первинної суми в 150 млн дол. США на задоволення нагальних потреб і до 400 млн

дол. США на підтримку планомірної діяльності систем охорони здоров'я та надання соціально економічної допомоги найбільш уразливим групам населення Африки.

Більшість африканських країн оперативно відреагували на пандемію, ввівши карантин, режим ізоляції і заклавши кордони. До сих пір в країнах з більш високим рівнем тестування спостерігалися більш низькі показники інфікування, проте обмежені можливості ускладнюють точне визначення рівнів передачі вірусу, госпіталізації і смертності. Активно проявили себе і регіональні економічні співтовариства, виступивши з різного роду ініціативами в своїх відповідних регіонах [11].

Африканські країни також борються з економічними і гуманітарними наслідками пандемії. Багато вже оголосили про прийняття коригувальних заходів в бюджетно-фінансовій сфері, а також про розподіл продовольства і наданні фінансової підтримки найбільш вразливим групам населення. Потрібно активізувати роботу з надання негайного і прямого сприяння у пом'якшенні наслідків втрати доходів і експортних надходжень, зменшення обсягу грошових переказів і зниження державних доходів. Проте з ініціативами щодо пом'якшення соціально-економічних наслідків COVID-19 виступило відносно невелике число країн.

Для сприяння подоланню руйнівних економічних і соціальних наслідків цієї кризи нам необхідно розробити глобальний комплекс заходів реагування, за вартістю дворазово перевищує світовий валовий внутрішній продукт. Для Африки це означає виділення понад 200 млрд дол. США. Всі партнери Африки повинні мобілізувати свої сили. Нам також необхідно ввести загальний тимчасовий мораторій на виплати в рахунок погашення заборгованості африканських країн, а також розробити комплексні схеми, що забезпечують доведення заборгованості до прийняттого рівня і рішення структурних проблем в міжнародній борговій архітектурі. Запорукою успіху регіону в боротьбі з наслідками пандемії стане також збільшення обсягу ресурсів, що виділяються багатосторонніми кредитними установами, включаючи використання спеціальних прав запозичення МВФ. Вкрай важливо, щоб заходи щодо подолання економічних і соціальних наслідків кризи включали в себе пряму підтримку, яка дозволить сім'ям утриматися на плаву, а

підприємства – не розоритися. У центрі уваги повинні бути найбільш постраждалі. Уже початі урядами африканських країн заходи з порятунку людських життів і збереження джерел заробітку на основі підходу «люди перш за все» і їх зусилля з підтримки великих, середніх і малих підприємств, а також неформального сектора, в якому переважно зайняті жінки, повинні бути істотно розширені при підтримки всіх партнерів. Для закупівлі необхідних для порятунку людських життів матеріалів і прийняття негайних соціально-економічних заходів також необхідна надзвичайна бюджетна підтримка [11].

В результаті цієї кризи багато африканців ризикують опинитися відрізаними від джерел продовольства. Важливо поставити на чільне місце сільське господарство, оголосивши його соціально значущим сектором, якому не повинні перешкодити заходи по боротьбі з COVID-19. Для забезпечення безперебійних поставок і продовольчої безпеки необхідно створити продовольчі коридори і забезпечити підтримку фермерів. Аналогічним чином, головна увага слід приділяти регіонах і громадам, де ризики найбільш високі, зміцнюючи системи соціального захисту та забезпечуючи доступ до продовольства і харчування для найбільш вразливих груп населення, особливо малолітніх дітей, вагітних і жінок, що годують, людей похилого віку та інших людей, що входять до груп ризику.

У боротьбі із загрозою пандемії першорядне значення як і раніше має підтримання миру і безпеки в Африці. До пріоритетів в зв'язку з цим належить реалізація ініціативи «Змусимо гармати замовкнути», вжиття заходів у відповідь на заклик Генерального секретаря і Голови Комісії Африканського союзу до припинення вогню, підтримка мирних процесів і найважливіших операцій на користь миру. Реагування на COVID-19 має бути «чутливим до конфліктів» і не допускати виникнення нових вогнищ напруженості. Рішення, що стосуються планів проведення національних виборів, повинні прийматися на основі консультацій за участю всіх сторін. Всеохоплюючий підхід до безпеки буде також припускати облік у всіх планах реагування для недопущення сплеску насильства в сім'ї та таких згубних явищ, як дитячі шлюби і сексуальне насильство в результаті пандемії.

Якщо поставити в центр зусиль по боротьбі з пандемією COVID-19 міркування прав людини, це зробить таку боротьбу більш ефективною. Як видається, довіру громадян до інститутів, прозорість та соціальна згуртованість підвищують дисципліну при дотриманні приписів щодо боротьби з вірусом. При наданні послуг, пов'язаних з COVID-19, і в боротьбі з вірусом необхідно забезпечити залучення і участь жінок і молоді, а також дотримання прав людини. Результатом виходу з кризи має стати створення більш рівноправній, інклюзивної та стійкої економіки і суспільства [14].

Пандемія COVID-19 охопила світ в той момент, коли перспективи для багатьох африканських країн виглядали вельми багатообіцяючими. На початку 2020 року Африка впевнено йшла по шляху економічного зростання, темпи якого, за прогнозами, повинні були збільшитися з 2,9 відсотка в 2019 році до 3,2 відсотка в 2020 році і 3,5 відсотка в 2021 році. Були досягнуті великі успіхи в скороченні масштабів убогості та поліпшенні показників в сфері охорони здоров'я. По всьому континенту все ширше впроваджувалися технології та інновації, і молоді африканці сміливо освоювали такі нові кошти, як мобільні платежі. Було також досягнуто прогресу в зміцненні політичної єдності та економічної інтеграції. Створення в травні 2019 року Африканської континентальної зони вільної торгівлі (АКЗСТ) обіцяло збільшити обсяг внутрішньо-африканської торгівлі до 2040 року на цілих 25 відсотків. Крім того, в Африці відзначалися одні з найвищих в світі показники прибутковості прямих іноземних інвестицій (ПІІ) [7].

У 2020 році мало відбутися кілька загальних виборів, які все частіше стають нормою для більшості африканських країн. У той же час, як і інші регіони світу, Африка стикалася з серйозними проблемами. Вона не просувалася по шляху досягнення цілей, поставлених в Порядку денному на період до 2030 року та Порядку денному на період до 2063 року. Прогрес гальмували також, зокрема, неефективне управління, корупція, деградація навколишнього середовища, порушення прав людини і відсутність економічного різноманітності, гуманітарні та конфліктні ситуації.

Саме на цьому тлі африканські країни взялися за боротьбу з пандемією COVID-19. Хоча вплив пандемії в повній мірі ще тільки належить відчутти, довгостроковий дефіцит капіталовкладень в найважливіші системи охорони здоров'я і десятиліття економічного зростання, які також посилюють невдоволення і нерівність, роблять Африку більш вразливою. Якщо найближчим часом пандемія не буде зупинений, вона може швидко перерости в гуманітарний, соціально-економічну та політичну кризу і кризу в галузі розвитку з серйозними дестабілізуючими наслідками.

Африка серйозно постраждає від соціально-економічних наслідків пандемії, прогнозованих на середньострокову і довгострокову перспективу. Зниження ВВП може привести до застою в економіці і посилити традиційне структурний нерівність в більшості африканських країн. У багатьох африканських країнах більшість людей заробляють на життя в неформальному секторі економіки, який практично не захищений від непередбачених криз. У той же час у багатьох компаній формального сектора, особливо малого розміру, закінчуються резерви, що дозволяють їм залишатися на плаву. Згодом ми можемо стати свідками рецесії і повномасштабного фінансової кризи. Заходи по відновленню економіки, як правило, приймаються після того, як влада приділять належну увагу завдамо кризи і гуманітарних проблем. Такий підхід непридатний у випадку з COVID-19, оскільки безробіття, втрата робочих місць і виснаження багатства («розтягування активів») заявили про себе дуже рано, ще до того, як пандемія відбилася на здоров'я людей. Приблизно 600 мільйонів африканців (43,6 відсотка) живуть в міських районах. У містах багато африканських сім'ї туляться в одній кімнаті, не мають питної води або живуть в перенаселених кварталах. Тільки 34 відсотки африканців мають можливість помити руки¹⁵. Неefективні системи охорони здоров'я і поширеність хронічних захворювань, таких як ВІЛ / СНІД, туберкульоз, малярія і недоїдання, а також спроби повалити державну владу з боку збройних угруповань роблять деякі райони континенту особливо сприйнятливими до зараження. Пандемія ще більш загострює існуюче гендерна нерівність, яке ще сильніше обмежує доступ жінок до найважливіших медичних послуг, систем та інформації [11].

Африка, на частку якої припадає 16 відсотків населення світу і 26 відсотків світової захворюваності, в 2015 році витратила менше 2 відсотків від майже 9,7 трлн дол. США, виділених у всьому світі на охорону здоров'я. Системи охорони здоров'я, ймовірно, не витримають навантаження в результаті швидкого поширення хвороби. У багатьох африканських країнах не вистачає лікарів (0,2 на 1000 жителів), лікарняних ліжок (1,8 на 1000 жителів) і необхідної медичної інфраструктури для адекватного реагування на пандемію. Зокрема, 23 африканські країни можуть зіткнутися з надзвичайно високим ризиком смертності від COVID-19 через брак лікарняних ліжок (менше 2 на 1000 жителів) і високих рівнів смертності від інфекційних і респіраторних захворювань (3-8 смертей на 1000 жителів). Оскільки пандемія збільшує навантаження на і без того слабкі системи охорони здоров'я в Африці, на порядок денний постає гостра необхідність захисту існуючих медичних служб, а не просто їх перепрофілювання на боротьбу з COVID-19.

Обмежена доступність матеріалів і устаткування, необхідних для боротьби з COVID-19, таких як діагностичні комплекти, засоби індивідуального захисту, апарати ШВЛ і ліки, може стати непереборною перешкодою для систем охорони здоров'я. Загрозу можуть представляти перебої в роботі глобальних логістичних ланцюгів і імпорتنі тарифи, оскільки більшість африканських країн закуповують основну масу фармацевтичних препаратів (94 відсотки) за межами континенту. Станом на 24 квітня 2021 г. 80 країн ввели обмеження на експорт необхідного медичного обладнання та матеріалів для боротьби з COVID-19 (апаратів ШВЛ, засобів індивідуального захисту). Йде робота з перепрофілювання існуючих виробничих потужностей на випуск основного обладнання. Зміцнення африканських виробничих потужностей має найважливіше значення для того, щоб інновації, які народилися під час боротьби з COVID-19, пережили пандемію, заклавши основу для майбутньої готовності і більш диверсифікованої і широкої економічної діяльності [11].

Щоб уникнути численних непрямих негативних наслідків для роботи медичних служб, викликаних збоями в роботі систем освітлення, охолодження і стерилізації, принципово важливо мати надійний доступ до джерел енергії. Під час

кризи, викликаного пандемією COVID-19, децентралізовані поновлювані джерела енергії доводять свою ефективність як стійке, екологічно чисте і надійне засіб енергопостачання ізоляторів і медичних установ в Африці.

Пандемія COVID-19 почала чинити сильний вплив на африканську економіку і віднімати у людей джерела заробітку задовго до того, як вірус досяг берегів континенту. Причинами цього були: падіння попиту на африканські сировинні товари; втеча капіталу з Африки; фактичний колапс туризму і повітряного сполучення, викликаний режимом ізоляції і закриття кордонів; знецінення місцевих валют внаслідок погіршення балансу по поточних операціях.

Африканські країни не можуть дозволити собі чекати, поки пандемія буде зупинена, перш ніж починати програми соціально-економічної підтримки. Працівники величезного за розміром африканського неформального сектора (85,8 відсотка робочої сили) не можуть дотримуватися приписів про соціальне дистанціювання і перебування вдома без серйозних наслідків для їхнього життя і заробітку. Багатьом годувальників сімей доведеться робити вибір між захистом від вірусу і їжею. Крім того, майже 90 відсотків працюючих африканських жінок зайняті в неформальному секторі, не маючи соціального захисту. Особливому ризику піддаються домашні господарства, очолювані жінками.

Через пандемії дата початку торгівлі в рамках АКЗСТ, намічена на липень 2020 року, була перенесена, що віддалило перспективи експорту нових товарів, створення робочих місць, інвестицій в інфраструктуру і фінансування розвитку Африки. Поки переговори по АКЗСТ припинені, у африканських країн є можливість оцінити потенційні наслідки тривалої затримки і закласти технічну основу для введення зони вільної торгівлі в дію. Як і всюди в світі, серйозно постраждали африканська індустрія повітряних перевезень, в якій зайнято 6,2 млн осіб, і туризм, на який припадає значна частка ВВП, особливо малих острівних держав (Моразі). Виникаючі в результаті цього фінансові проблеми, швидше за все, позначаться і на всій решті економіці зважаючи на зростання ризику неповернення кредитів [11].

Криза не тільки зробила величезний руйнівний вплив на туризм і африканський сектор авіаперевезень, а й завдала удару по інституційній

інфраструктурі, що з'єднує континент, який був створений за останні два десятиліття.

Уряди, акціонери і міжнародні фінансові установи могли б подумати над тим, як допомогти в забезпеченні стійкості і наявності ліквідності в цих секторах, в тому числі шляхом надання гарантій по кредитах і тимчасового звільнення від сплати податків. Згідно з прогнозами, грошові перекази, які є важливим джерелом доходу багатьох африканських сімей або доповненням до нього, будуть скорочуватися, що серйозно позначиться на таких країнах, як Гамбія, Коморські Острови, Лесото, Ліберія і Сомалі, в яких таке джерело коштів становить понад 10 відсотків ВВП. За оцінками Світового банку, в країнах Африки на південь від Сахари обсяг грошових переказів скоротиться на 23,1 відсотка у 2021 р. (порівняно з 37 млрд дол. США у 2020 році). У Сомалі різко скоротилися грошові перекази, які становлять 1,4 млрд дол. США на рік і є найбільшим джерелом зовнішньої фінансової підтримки. В даний час збори за перекази грошових коштів в країнах Африки на південь від Сахари – одні з найвищих в світі: в середньому вони становлять 9,1 відсотка за операцію.

Сукупний вплив кризи виразилося в зниженні обмінного курсу і прогнозованому скороченні африканського ВВП. Економічна комісія Організації Об'єднаних Націй для Африки (ЕКА) прогнозує в 2021 році зростання на 1,1 відсотка при найкращому сценарії і скорочення на 2,6 відсотка при найгіршому сценарії, що позбавить заробітку 19 мільйонів чоловік і, з урахуванням неефективних програм соціального захисту в Африці, призведе на злиденне існування до 29 мільйонів чоловік. Країни-експортери нафти втрачають до 65 млрд дол. США у зв'язку з триваючим падінням цін на сиру нафту [11].

Отже, пандемія COVID-19 не обійшла стороною африканський континент. Досвід кожної країни буде унікальним, але перед країнами постають деякі загальні проблеми, про які детально йдеться в цій аналітичній записці. Сьогодні досвід інших регіонів, де рівень захворюваності вище, успішно переймають, і найгіршого, судячи з усього, поки вдається уникнути. Для подальшого руху по цьому шляху буде потрібно значна додаткова підтримка і солідарність. Успішна боротьба з

вірусом в Африці відповідає інтересам всього світу, оскільки ми не будемо в безпеці до тих пір, поки не будуть ліквідовані всі осередки пандемії. Організація Об'єднаних Націй буде і надалі підтримувати Африку в її боротьбі із загрозою COVID-19 як в найближчому майбутньому, так і в довгостроковій перспективі [18].

Глобальна пандемія COVID-19 мала значний негативний вплив на економіку країн Центральної Азії. У цій оновленій аналітичній записці повідомляється про останні події в регіоні і обговорюється виявлення основних проблем, з якими, ймовірно, зіштовхнуться керівні органи регіону в короткостроковій і середньостроковій перспективі. У документі розглядаються п'ять головних економічних завдань, що стоять перед країнами, які знаходяться на шляху економічного відновлення після кризи COVID-19 - забезпечення прийняттого рівня заборгованості, міграція, збереження робочих місць, нестабільність приватного сектора, відсутність транспортної зв'язності - і пропонуються можливі варіанти дій.

Вплив пандемії COVID-19 на економіку країн Центральної Азії зберігається донині. На початку 2020 року економічне зростання в регіоні різко припинився. Торгівля серйозно страждає з причин, що стосуються як пропозиції, так і попиту, рівні споживання та інвестицій різко знизилися, а крім того, існує ризик посилення соціальної нерівності в усьому регіоні, оскільки потенційний вплив кризи на становище жінок, мігрантів, працівників неформального сектора і сільського населення представляється особливо сильним. Судячи зі стану на осінь 2020 року, на економіці країн регіону криза позначилася більш згубно, ніж на здоров'я населення: рівні захворюваності і смертності в Центральній Азії нижче, ніж в деяких країнах, що складаються в ОЕСР. Згідно з офіційними джерелами, показники випадків захворювання і смерті в регіоні залишаються порівняно низькими і, якщо не брати до уваги нечисленні небезпечні спалаху інфекції в червні-липні, жорсткі карантинні заходи, мабуть, стали на заваді вірусу поширитися настільки ж широко, як у багатьох країнах ОЕСР і сусідніх регіонах. Протягом п'яти тижнів до кінця жовтня тільки з Киргизстану надходили повідомлення про значну кількість нових випадків зараження, і щоденне число нових хворих в країні вказує на тривожну тенденцію до зростання захворюваності. Якщо розглядати число смертей на мільйон

чоловік населення, лише Киргизстан (42-е місце) увійшов до числа 50 країн світу, які постраждали особливо сильно; за ним слідують Казахстан (61-е місце), Афганістан (86-е місце) і Узбекистан (109-е місце) (ECDC, 2020) [62].

Проте, поки епідеміологічна ситуація залишається непередбачуваною. Системи охорони здоров'я в країнах Центральної Азії вже давно страждали від корупції і нестачі фінансування, мінімальних резервних потужностей і проблем, що породжуються істотними регіональними відмінностями в рівнях якості та доступності медичного обслуговування. До того ж, якщо взяти до уваги, що в Центральній Азії спостерігаються чи не найвищі в світі показники частки витрат на охорону здоров'я, оплачуваної громадянами з власних коштів, погіршення епідеміологічної ситуації може швидко привести до створення напруженої обстановки, особливо в умовах зростаючого по всьому регіону рівня бідності [62]. І навіть якщо в країнах регіону спостерігаються обнадійливі ознаки нормалізації ситуації, вирішення питання про повернення мігрантів з країн з високим епідеміологічним ризиком, таких як Росія і Іран, загрожує охорони здоров'я додатковим тягарем. Але якщо протистояння вірусу в більшості країн Центральної Азії було порівняно ефективним, то по їх економіці пандемія завдала тяжкого удару. Фактично, наслідки економічної шоку заявили про себе ще до реєстрації перших випадків захворювання в регіоні. Економічне зростання регіону в значній мірі залежить від грошових переказів мігрантів і експорту продукції добувної промисловості, так що закриття кордонів і падіння міжнародного попиту вже в лютому серйозно вплинули на найближчі перспективи зростання. При цьому існування таких проблем, як порівняно низький рівень диверсифікації структур виробництва і експорту, невеликі розміри приватного сектора, нестача робочих місць і високий рівень неформальності економіки в деяких країнах, ускладнить боротьбу з кризою, особливо якщо врахувати супутню навантаження на державний бюджет.

Пандемія COVID-19 і спровокований нею економічна криза є вже третій значний екзогенний шок, який вразив Центральну Азію за десять років. Як свідчить досвід попередніх криз, COVID-19 залишить в економіці регіону глибокий слід і

може надовго підірвати перспективи подальшого розвитку, навіть коли пандемія як така припиниться. Частково це обумовлено знижується ефективністю багатьох провідних факторів регіонального зростання, що додатково ускладнюється наявністю давніх і по сей день невирішених проблем, що перешкоджають всебічному стійкого зростання. Таким чином, мета цієї записки полягає в огляді заходів, що вживаються урядами країн Центральної Азії на поточному етапі кризи, і в розгляді основних труднощів, з якими вони, швидше за все, зіткнуться в міру планування відновлення економіки.

2.2. Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для розвитку малого бізнесу та сфери послуг

Пандемія COVID-19, в поєднанні з карантинними заходами та санітарними обмеженнями, зробила нищівний вплив на ділову активність, привівши до втрати доходів, закриття магазинів, розриву ланцюжків постачання, нестачі ліквідних коштів і звільнень. Невизначеність подальшої епідеміологічної ситуації та перспектив відновлення економіки все ще підривають віру людей в завтрашній день і аж ніяк не сприяють залученню інвестицій. У більшості країн Центральної Азії, як і в державах ОЕСР, згідно з даними досліджень місцевих торгових палат і бізнес-асоціацій, через кризу серйозно постраждали від 60 до 80% комерційних підприємств. Вплив кризи на приватний сектор, і особливо на МСП, у яких менше резервів, щоб пом'якшити удар, зажадало підтримки з боку держави.

В період дії найбільш жорстких карантинних заходів уряду різних країн розробляли пакети заходів з підтримки МСП та індивідуальних підприємців, в тому числі податкові та фінансові заходи, спрощення адміністративних процедур і вимог, припинення перевірок і ревізій. Центральним елементом антикризових пакетів стали програми екстреної фінансової підтримки, в тому числі портфелі цільових кредитів, кредитні гарантії, спеціальні фонди підтримки МСП та підприємців, області дії і масштаб яких визначалися можливостями державного бюджету. Вводилося звільнення від податків і соціальних відрахувань, в деяких випадках – відстрочка з

оплати комунальних послуг та оренди. Підтримка МСП та індивідуальних підприємців головним чином здійснювалася за посередництвом агентств у справах МСП, в тому числі через казахський фонд «Даму», а в Узбекистані і Монголії – через нові агентства з розвитку МСП [62].

Крім того, уряди країн регіону прискорили перехід державних послуг і податкового адміністрування на цифрові технології, активізувавши вже ведеться роботу, допомагали підприємствам почати користуватися площадками для електронної комерції і вводили нові послуги, включаючи грошові виплати і видачу городянам електронних дозволів на пересування в період карантину. Наприклад, в Киргизстані були реалізовані додаткові ініціативи з поширення цифрових технологій, в тому числі ІКС «Тундук», що дозволило автоматизувати понад 80 державних послуг, Монголія прискорила розробку національної електронної платформи, а Узбекистан – створення електронних центрів обслуговування.

Беручи до уваги, що і небезпека, і вплив COVID-19 в країнах Центральної Азії ще збережуться на якийсь час, оскільки вже в декількох країнах почалася друга хвиля заражень, національним урядам слід продовжувати реалізацію програм з підтримки бізнесу і вносити в них необхідні корективи. З метою стримування пандемії зберігся ряд обмежень, в тому числі вимоги до соціального дистанціювання, обмеження по годинах роботи і кількості клієнтів, обов'язкове використання санітарного обладнання. До того ж підприємствам, щоб відновити свою діяльність і відновити колишній рівень активності, буде потрібна подальша підтримка. Надання екстреної фінансової допомоги треба буде поступово скорочувати і, в разі повного припинення, робити це поетапно, в чітко визначені терміни, які підприємства будуть знати і під які зможуть під лаштуватися [62].

Найбільш постраждалим галузям може знадобитися подальша підтримка: наприклад, дія відстрочки по податкових платежах і програм фінансової допомоги, особливо в сфері транспорту, громадського харчування, готельного справи і туризму, можна продовжити до моменту реального відновлення. Крім того, уряди країн регіону можуть надавати суб'єктам підприємництва допомогу в переході на цифрові технології, і зокрема – в перемиканні на інтернет-торгівлю, організувати

програми навчання для керівних працівників і підприємців, фінансувати цифрові проекти за допомогою ваучерних програм і субсидій, сприяти в налагодженні зв'язків між великими постачальниками цифрових послуг і малими фірмами, щоб останні змогли ширше використовувати цифрові технології.

У країнах, які перебувають в ОЕСР, розроблялися великі національні плани і пакети заходів, щоб підтримати платоспроможність підприємств і допомогти їм продовжити діяльність, і після першого періоду карантину ці заходи продовжили діяти. Якщо деякі з них поступово згорталися, то інші продовжувалися, допомагаючи підприємствам відновлювати роботу і відновлювати рівень активності; при цьому особливу увагу приділялася підприємствам галузей, що найбільшою мірою постраждали від пандемії. Наприклад, у Франції прийняті заходи продовженого дії і створені нові фонди для підтримки певних категорій підприємств в період відновлення. Plan de relance по відновленню економіки включає в себе підтримку переходу на цифрові технології, додаткові кредитні гарантії і субсидії, експортні ваучери, нові податкові пільги і відстрочки для підприємств промисловості і найбільш постраждалих галузей. Всі механізми представлені на єдиному діловому інтернет-порталі, а посередниками в наданні допомоги виступають органи уряду або французький державний банк розвитку МСП Bpifrance. Уряди країн ОЕСР, в тому числі Італії, Південної Кореї і Японії, надавали консультаційну підтримку і послуги навчання для переходу на цифрові технології, видавали фірмам субсидії на такий перехід чи надавали безкоштовний доступ до послуг великим ІТ-компаній. Згодом виникне необхідність в зміцненні зв'язності, що забезпечується цифровими каналами, і конкуренції з великими операторами роздрібною торгівлі [59].

Бізнес-асоціації в період пандемії зіграли провідну роль у наданні підтримки бізнесу, і в період відновлення також можуть виявитися корисними, забезпечуючи держава даними, необхідними для формування політики, в тому числі інформацією про потреби підприємців. Тому слід залучати їх до обговорення заходів зі сприяння відновленню економіки. Їх участь в опитуваннях і круглих столах дозволить зібрати інформацію, визначити найбільш постраждалі категорії і ввести додаткові заходи.

Крім того, вони можуть поширювати інформацію про пропоновану державою підтримки, підвищувати поінформованість про існуючі заходи і спрощувати доступ до них. В кінцевому рахунку країнам Центральної Азії буде потрібно провести структурні економічні реформи, необхідність в яких давно назріла, поліпшити правове середовище підприємництва і перейти на модель зростання, більшою мірою спирається на приватний сектор. Реформування управління державними підприємствами допоможе відновити ринкову рівновагу, порушене через втручання держави [52]. Збільшення припливу кадрів, затребуваних на ринку праці (що не в останню чергу досягається шляхом підвищення якості та доступності програм навчання), допоможе скоротити кадровий дефіцит.

Найважливіші для бізнесу питання, пов'язані з правовим середовищем, включають в себе спрощення правового регулювання діяльності МСП, оподаткування, врегулювання суперечок і конкуренцію. В першу чергу, національним урядам необхідно ліквідувати розрив між офіційними, тобто де-юре існують, вимогами закону і їх реалізацією, що має місце де-факто, а також посилити боротьбу з корупцією. А це вимагатиме вдосконалення законодавства, поширення цифрових технологій і нарощування потенціалу виконавчих органів, так само як і постійної співпраці з діловими колами та міжнародними партнерами.

У низці країн ЄС (наприклад, у Бельгії та Франції) готелям дозволялося працювати під час кризи, але багато з них були закриті через низький рівень заповнюваності. Станом на початок квітня 2020 р. завантаженість готелів Європи знизилася на 84,6% порівняно з квітнем 2019 р. У липні-серпні показник дещо поліпшився, але тим не менше фіксувалося зменшення на 66,4% та 44,6% відповідно порівняно з аналогічним періодом минулого року [48, с. 197].

Урядами країн світу були вжиті заходи щодо подолання кризи, у тому числі в туристичному секторі (табл. 2.1).

Аналіз світового досвіду показує два підходи до подолання кризи: перший підхід – доступні лінії кредитування, другий – відтермінування сплати податкових та боргових зобов'язань [70]. Держави, які мають більш розвинену економіку, орієнтуються на перший підхід, оскільки це дає можливість для більш швидкого

відновлення національної економіки. Низка інших країн, які не можуть забезпечити перший підхід, застосовують відтермінування зобов'язань, що в подальшому може призвести до негативних наслідків в економіці, зокрема до дефіциту бюджету.

Таблиця 2.1

Підтримка гостинності і туризму під час COVID-19 [20, с. 13]

Країна	Державна підтримка галузі
Болгарія	Програма тимчасових субсидій заробітної плати, відповідно до якої здійснюється фінансування з державного бюджету до 60% заробітної плати у компаніях, які цього потребують. Бюджет програми бюджет - 1,5 млрд болгарських левів (близько 770 млн євро). Наслідок - збережено 97 тис робочих місць.
Естонія	Програма підтримки бізнесу з бюджетом 75,5 млн євро. Програмою передбачено прямі гранти компаніям туристичної галузі для зниження втрат через коронавірус (25 млн євро).
Литва	Програма компенсації орендної плати компаніям із галузей роздрібної торгівлі, готелів та ресторанів, культури і спорту з бюджетом 101,5 млн євро. Кошти виділені у формі прямих грантів компаніям з річним оборотом не більше 50 млн євро. Значні зусилля щодо трансформації туристичного сектору шляхом просування інновацій та цифрових технологій.
Хорватія	Загальноекономічна програма підтримки (туризм включено до сфери діяльності Фонду гарантування експорту з метою можливості надання банківських гарантій на позики для додаткової ліквідності). Відстрочення сплати туристичних податків, зборів, та збільшення ліквідності.
Франція	Урядом змінено умови скасування бронювання подорожей, щоб дозволити заміну відшкодування кредитом або ваучером на еквівалентну суму на майбутню послугу. Мета в тому, щоб уникнути негайного відтоку грошових коштів та допомогти компаніям пройти важкий етап, оскільки клієнти мають право вимагати повернення коштів через 18 місяців, якщо ваучер не використовується.
Польща	Уряд виділив 5,65 млрд євро на підтримку мікропідприємств туристичної галузі у формі безвідсоткових позик і передбачив таку ж суму на дотації для великих підприємств у формі позик або облігацій, придбання акцій або цінних паперів. Відтермінування сплати податків, спрощено форми та процедури подачі податкової звітності.
Словаччи на	Державні гарантії на суму до 500 млн євро на місяць для отримання кредитів, фінансова допомога для збереження робочих місць у галузі. Компенсації для працівників компаній туристичної галузі, що найбільше постраждали від пандемії, мінімальна виплата становить 1 100 євро на місяць.
Україна	Закон про державну підтримку сфери культури, креативних індустрій і туризму у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням COVID-19: звільнення від податку на додану вартість; податку на прибуток та ЄСВ (єдиний соціальний внесок); земельного податку та податку на нежитлову нерухомість; податкові пільги на оплату оренди та землі комунальної та державної власності; 10-відсоткова ставка ПДВ для туристичних послуг. Кабінет Міністрів виділив 1 млрд грн з фонду боротьби з COVID-19 на підтримку культури і туризму.

Джерело: Дишкантюк О. В., Потьомкін Л. М., Власюк К. В. Індустрія гостинності та туризму в умовах COVID-19: світова практика та українські реалії / О. В. Дишкантюк, Л. М. Потьомкін, К. В. Власюк // Економіка та управління національним господарством. – 2021. – Випуск 61. – С. 11-17.

Із метою пошуку виходу з кризи уряди держав та туристичні спільноти об'єднуються для спільного вирішення проблем. Одним із таких рішень є рішення про створення тревел-коридорів («тревел-бульбашок»), які дають змогу подорожувати між двома або декількома країнами, не перебуваючи на карантині. За таким механізмом працюють Нова Зеландія та Австралія (програма «Транстасманська туристична зона, вільна від COVID-19»), Естонія, Литва та Латвія, Гонконг і Сингапур; угоду про відкриття повітряного коридору також підписали США та Великобританія. Відповідно до прогнозів WTTC [67], тенденції галузі щодо впливу COVID-19 такі: еволюція попиту; здоров'я та гігієна; інновації та оцифровка; стійкість.

Світові тенденції попиту свідчать про першочерговий інтерес подорожуючих насамперед до подорожей власною країною та регіоном. Ця тенденція з'явилася в Китаї, одній із перших країн, яка знову відкрилася, коли 77% китайських мандрівників віддали перевагу внутрішнім подорожам. Подібні настрої лунають у всьому світі: 71% американців надають перевагу власній місцевості порівняно з 58% у минулому році. Найближчим часом це може бути «відродженням великої американської дорожньої поїздки», за словами Кіта Барра, генерального директора Inter Continental Hotels Group (IHG), при цьому 47% американців вважають дорожні поїздки в штаті своїм наступним відпочинком [20, с. 14].

Бажання залишатися поруч із домом і подорожувати внутрішньо чи регіонально також підживлюється комфортом знайомого та страхом заразитися чи потрапити на карантин у віддаленому пункті призначення.

Для сприяння місцевим подорожам компанія NYC & Company запустила свою ініціативу «NYC-Катіон», яка заохочує місцевих жителів та регіональних відвідувачів залишатися та підтримувати відродження Нью-Йорка у цей складний час. Ця тенденція підсилюється невизначеністю людей стосовно майбутніх доходів і змушує зосереджуватися на більш дешевому відпочинку. Рівень безробіття зростає, усе більше людей потрапляють у бідність, люди бояться втратити роботу.

Страх подорожувати – ще одна важлива проблема. Люди бояться піддати ризику близьких людей, і це стримує подорожі. Опитування мандрівників показало,

що страх піддати інших найбільше турбує 39% мандрівників у Великобританії та 31% у Франції.

Відбувається переосмислення напрямків. Люди частіше шукатимуть природу та місця відпочинку на відкритому повітрі. За словами Джеффри Кента, засновника та співголови Abercrombie & Kent, визначення розкоші зміниться, мова буде йти не стільки про «величезні пляшки шампанського та шовкові простирадла, скільки про пригодницький туризм із комфортними ночами, смачною їжею та хорошим вином». Значна частина фахівців не розділяє думку щодо заміни реальних подорожей віртуальною реальністю, оскільки люди хочуть реальних відчуттів і вражень. Також туристи очікують більш гнучких та вигідніших умов для бронювань [61].

Особливо важливими є фактори гігієни та безпеки. На нашу думку, заходи щодо гігієни та охорони здоров'я є найважливішим складником реагування на кризу індустрії гостинності. Зважаючи на те, що в Україні в'їзний туризм розвинений дуже слабо, а частка міжнародного туристичного складника в економіці незначна, були прогнози стосовно того, що наслідки пандемії для України будуть менш болісними порівняно з іншими європейськими країнами. Оптимістичні прогнози стосовно розвитку внутрішнього туризму та відновлення туристичного сектору поки що не справдилися.

Сектори індустрії гостинності, зокрема туристичний, готельний і ресторанний бізнес, індустрія розваг та транспорт, найбільше постраждали від пандемії COVID-19. Безробіття, банкрутство та закриття підприємств гостинності – загальна світова тенденція. Урядами країн уведено програми підтримки економіки, у тому числі секторів гостинності. Аналіз світового досвіду показує два підходи до подолання кризи: перший підхід – доступні лінії кредитування, другий – відтермінування сплати податкових та боргових зобов'язань. Із метою пошуку виходу з кризи уряди держав та туристичні спільноти об'єднуються для спільного вирішення проблем. Вітчизняний туристичний бізнес не врахував повною мірою еволюцію попиту потенційних туристів, не запропоновано конкурентоспроможні інноваційні туристичні продукти. Цей фактор у поєднанні з іншими чинниками, такими як безробіття, зниження купівельної спроможності та більш ощадливі витрати, невдалі

стратегії ціноутворення, низький рівень сервісу в демократичних закладах, страх за себе та близьких людей, осуд подорожуючих у суспільстві, стримує розвиток внутрішнього туризму [20, с. 15].

Нові реалії потребують нових підходів та моделей бізнесу, використання найкращого світового досвіду, впровадження інноваційних технологій та послуг, які дадуть змогу адаптуватися до нових умов.

2.3. Вплив пандемії COVID-19 на цифрову трансформацію світового ринку праці

У Центральній Азії, як і в країнах ОЕСР, національні уряди діяли оперативно і почали надавати пряму підтримку підприємствам і працюючому населенню (а також стримувати безробіття), як тільки проявилися перші економічні наслідки пандемії COVID-19 [19]. У деяких країнах ввели прямі виплати для приватних підприємців і працівників, а в декількох створили програми збереження робочих місць (приклад – монгольська програма субсидування зайнятості в приватному секторі) [19].

В кінці весни, коли ситуація з COVID-19 зовні почала змінюватися на краще, більшість країн Центральної Азії приступили до зняття обмежень, прагнучи полегшити навантаження на населення та роботодавців, які відчують фінансові труднощі. У зв'язку з новим зростанням захворюваності протягом літа дію обмежувальних заходів відновилося, і знову люди почали втрачати роботу. Заходи підтримки пом'якшили вплив кризи на ринок праці, але не запобігли зростанню безробіття. Рівень безробіття в Казахстані виріс з 4,8% (2019 рік) майже до 5% лише за літо, а до кінця року може скласти 6,1%. Уряд Узбекистану повідомило про зростання більш ніж на 6 процентних пунктів щодо докризового рівня, і протягом літа безробіття в країні досягла 13,2% [18].

Уряди країн ОЕСР намагалися надавати безпосередню допомогу працюючим громадянам і в той же час підтримувати збереження стабільних робочих місць, щоб прискорити перерозподіл трудових ресурсів в високоефективні категорії підприємств і галузей.

Для цього в період карантинних заходів використовувалися різноманітні інструменти, в тому числі пропагувалося витратити час, що звільнився в результаті скорочення робочого дня, на навчання, видавалися субсидії на виплату зарплат працівникам, розроблялися програми неповного робочого часу (НРР) в поєднанні з субсидіями на відновлення роботи і посиленням контролю правомірного використання режиму НРР. Програми збереження робочих місць в даний час поступово згортають майже всюди, зменшуючи їх охоплення і доступність; для цього, щоб уникнути непорозумінь, використовується чіткий графік і критерії змін. Однак в певних галузях, діяльність яких, відповідно до законодавчих вимог, залишалася обмеженою навіть після скасування найбільш жорстких карантинних обмежень, дія програм було продовжено.

Самозайнятих осіб та працівникам неформального сектора в Центральній Азії, де рівень неформальності в економіці більшості країн дуже високий (що особливо стосується неформальної зайнятості, але нерідко – і неформального бізнесу), довелося нелегко [33]. Початкові заходи державної підтримки, прийняті в регіоні, передбачали збільшення розмірів соціальної допомоги та допомоги в натуральній формі для найбільш вразливих груп населення. Подальша робота щодо вирішення проблеми неформальної економіки може ґрунтуватися на тимчасовому присвоєнні працівникам з нестандартною зайнятістю прав на оплачуваній лікарняний або допомоги по безробіттю, щоб посилити їх соціальний захист, але перша і головна задача держави полягає в тому, щоб усунути структурні недоліки ринку праці, в тому числі бар'єри для входу молоді, недостатня стимулювання зайнятості та порушення трудового законодавства.

Метою активної політики зайнятості (АПЗ) в країнах Центральної Азії повинна бути підтримка працюючих людей, а не робочих місць. Для цього потрібно визначити цільові галузі, де безробіття зараз особливо висока, забезпечити працівникам джерело доходу (будь то заробітна плата або допомогу з безробіття в разі звільнення), працевлаштування (хоча б на неповний день) і навчання, щоб уникнути втрат людського капіталу. На перехідному етапі це дозволить працюючим громадянам і їхнім родинам віднайти дохід, при цьому працюючи або навчаючись.

Коли економіка почне відновлюватися, це допоможе прискорити перерозподіл кваліфікованих трудових ресурсів в галузі, які довели свою життєздатність або особливо важливі для країни.

Для того щоб підтримати відновлення економіки в довгостроковій перспективі, знадобляться також ґрунтовні реформи, спрямовані на підвищення рівня зайнятості, продуктивності праці і доступності ринку праці для всіх бажаючих працевлаштуватися. З подальшим розвитком АПЗ вже можна вирішувати такі завдання, як підвищення ефективності пошуку роботи за фахом, оптимізація державних служб зайнятості, розширення пропонованих можливостей навчання, вдосконалення соціального захисту і системи підтримки рівня доходів населення, а також більш дієве стимулювання зайнятості, особливо серед молоді та жінок. Більш гнучке трудове законодавство допомогло б підвищити доступність працевлаштування для молоді, жінок та осіб старшого віку: наприклад, можна спростити аспекти законів про забезпечення зайнятості, що стосуються процедур звільнення, галузевих обмежень і виходу на пенсію, доповнивши це грошовими допомогами в необхідному розмірі та АПЗ, а також законодавчо закріпити строкові трудові договори. У країнах, де неформальний сектор економіки порівняно великий, надмірно жорсткі норми трудового законодавства можуть вести до виникнення на ринку праці подвійної ситуації, коли «свої люди» надійно захищені трудовими договорами, а інші не мають взагалі ніякого захисту [62].

Більш гнучка система (та, що роботодавцям обходиться дешевше, зате застосовується ширше) може послужити стимулом до легалізації зайнятості. У свою чергу, більш суворе дотримання трудового законодавства може сприяти не тільки легалізації зайнятості, а й посилення соціального захисту. Наприклад, Казахстан переглянув свій Трудовий кодекс і розробив програму «Дорожня карта зайнятості», яку можна вважати прикладом розвиненою АПЗ.

Висновки до 2 розділу

Пандемія COVID-19 не обійшла стороною африканський континент. Досвід кожної країни буде унікальним, але перед країнами постають деякі загальні проблеми, про які детально йдеться в цій аналітичній записці. Сьогодні досвід інших регіонів, де рівень захворюваності вище, успішно переймають, і найгіршого, судячи з усього, поки вдається уникнути. Для подальшого руху по цьому шляху буде потрібно значна додаткова підтримка і солідарність. Успішна боротьба з вірусом в Африці відповідає інтересам всього світу, оскільки ми не будемо в безпеці до тих пір, поки не будуть ліквідовані всі осередки пандемії. Організація Об'єднаних Націй буде і надалі підтримувати Африку в її боротьбі із загрозою COVID-19 як в найближчому майбутньому, так і в довгостроковій перспективі.

Пандемія COVID-19 і спровокований нею економічна криза є вже третій значний екзогенний шок, який вразив Центральну Азію за десять років. Як свідчить досвід попередніх криз, COVID-19 залишить в економіці регіону глибокий слід і може надовго підірвати перспективи подальшого розвитку, навіть коли пандемія як така припиниться. Частково це обумовлено знижується ефективністю багатьох провідних факторів регіонального зростання, що додатково ускладнюється наявністю давніх і по сей день невирішених проблем, що перешкоджають всебічному стійкого зростання. Таким чином, мета цієї записки полягає в огляді заходів, що вживаються урядами країн Центральної Азії на поточному етапі кризи, і в розгляді основних труднощів, з якими вони, швидше за все, зіткнуться в міру планування відновлення економіки.

У країнах, які перебувають в ОЕСР, розроблялися великі національні плани і пакети заходів, щоб підтримати платоспроможність підприємств і допомогти їм продовжити діяльність, і після першого періоду карантину ці заходи продовжили діяти. Якщо деякі з них поступово згорталися, то інші продовжувалися, допомагаючи підприємствам відновлювати роботу і відновлювати рівень активності; при цьому особливу увагу приділялася підприємствам галузей, що найбільшою мірою постраждали від пандемії. Бізнес-асоціації в період пандемії

зіграли провідну роль у наданні підтримки бізнесу, і в період відновлення також можуть виявитися корисними, забезпечуючи держава даними, необхідними для формування політики, в тому числі інформацією про потреби підприємців. Тому слід залучати їх до обговорення заходів зі сприяння відновленню економіки. Їх участь в опитуваннях і круглих столах дозволить зібрати інформацію, визначити найбільш постраждалі категорії і ввести додаткові заходи. Крім того, вони можуть поширювати інформацію про пропоновану державою підтримки, підвищувати поінформованість про існуючі заходи і спрощувати доступ до них.

Для того щоб підтримати відновлення економіки в довгостроковій перспективі, знадобляться також ґрунтовні реформи, спрямовані на підвищення рівня зайнятості, продуктивності праці і доступності ринку праці для всіх бажаючих працевлаштуватися. З подальшим розвитком АПЗ вже можна вирішувати такі завдання, як підвищення ефективності пошуку роботи за фахом, оптимізація державних служб зайнятості, розширення пропонованих можливостей навчання, вдосконалення соціального захисту і системи підтримки рівня доходів населення, а також більш дієве стимулювання зайнятості, особливо серед молоді та жінок. Більш гнучке трудове законодавство допомогло б підвищити доступність працевлаштування для молоді, жінок та осіб старшого віку: наприклад, можна спростити аспекти законів про забезпечення зайнятості, що стосуються процедур звільнення, галузевих обмежень і виходу на пенсію, доповнивши це грошовими допомогами в необхідному розмірі та АПЗ, а також законодавчо закріпити строкові трудові договори. У країнах, де неформальний сектор економіки порівняно великий, надмірно жорсткі норми трудового законодавства можуть вести до виникнення на ринку праці подвійної ситуації, коли «свої люди» надійно захищені трудовими договорами, а інші не мають взагалі ніякого захисту.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ВИХОДУ З ПАНДЕМІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ COVID-19 ДЛЯ КРАЇН СВІТУ

3.1. Роль фармацевтичних компаній у подоланні негативних соціально-економічних наслідків COVID-19 для країн світу

Фармацевтичні фахівці (ФФ) світової спільноти перебувають на передовій у боротьбі з коронавірусною інфекцією COVID-19, і вони роблять усе можливе для надання якісної фармацевтичної допомоги. Відрадно, що за час пандемії зросла підтримка і визнання соціумом ФФ як основних фахівців у сфері охорони здоров'я. Встановлено, що аптеки за кордоном у перший місяць карантину через коронавірус COVID-19 зіткнулися:

1) з відсутністю: належного облаштування залу обслуговування (захисного скла та/або захисних козирків для обличчя ФФ першого контакту, інтенсивної вентиляції, соціального дистанціювання в аптеці для захисту ФФ; це попри те, що кожен відвідувач аптеки може розглядатися як потенційний носій хвороби); змоги забезпечити безперебійну роботу аптек у цілодобовому режимі (24x7), позаяк унаслідок сильної фемінізації професії багато хто з ФФ скористався правом догляду за дитиною, а також частина з них захворіла та/або знаходиться на самоізоляції. При цьому, з одного боку, відбулося скорочення тривалості роботи аптек, з іншого – продовження терміну дії ліцензії ФФ, видача тимчасових ліцензій ФФ для праці в інших регіонах держави й ФФ-пенсіонерам, залучення студентів-фармацевтів, дострокового випуску коледжами ФФ;

2) з обмежувальними заходами щодо: кількості пацієнтів, які можуть перебувати в аптеці одночасно, створюючи маркери соціальної дистанції; відпуску в одні руки парацетамолу, інсуліну, морфіну, адреналіну, антибіотиків, противірусних і

низки інших ліків, термометрів, пульсоксиметрів, засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) і дезінфекційних засобів (ДЗ) [58].

З'ясовано стрімке зростання професійно вигорання ФФ унаслідок: знаходження під постійним психологічним тиском унаслідок дефектури та/або дорожнечі, насамперед ЗІЗ та ДЗ, що спричинило виготовлення ДЗ в аптеках, у т.ч. в університетських навчальних аптеках; збільшення агресивної поведінки відвідувачів аптек, які часто потребують товари аптечного асортименту, що взагалі не потрібні під час пандемії; значного фізичного навантаження за дефіциту персоналу і тривалості робочої зміни; занепокоєння з приводу можливого пограбування аптек.

Варто відзначити, що ФФ за кордоном з початку пандемії коронавірусу COVID-19 потребували розв'язання низки організаційних питань для надання якісної фармацевтичної допомоги. З метою координації дій фармацевтичних працівників в умовах розповсюдження коронавірусу МОЗ України був розроблений наказ від 24.02.2020 року № 518 «Про затвердження Рекомендацій щодо дій фармацевтичних працівників в умовах недопущення занесення і поширення на території України випадків захворювань, спричинених корона вірусом COVID-19...», та наказ МОЗ від 25.02.2020 року № 552 «Про затвердження та впровадження стандартів медичної допомоги при коронавірусній хворобі (COVID-19)». На даний час Стандарти медичної та фармацевтичної допомоги при COVID-19 затверджені наказом МОЗ від 13.03.2020 року № 663 «Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19», який скасував два попередні і затвердив алгоритм дій провізорів у разі звернення до аптечного закладу особи з будь-якими ознаками гострого респіраторного захворювання [33].

Протокол «Надання медичної допомоги для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)» затверджений наказом МОЗ від 02 квітня 2020 року № 762. Відповідно до чинних стандартів фармацевтичної допомоги за наказом МОЗ № 663 при зверненні осіб зі скаргами з боку респіраторної системи, провізор (фармацевт) має з'ясувати наявність/відсутність характерних симптомів (кашель, лихоманка, утруднене дихання) та поставити питання щодо історії поїздок в країни із COVID-19

та контактів з інфікованими SARS-CoV-2 людьми. Алгоритм подальших дій залежить від інформації, яку провізор одержить від пацієнта, але у будь-якому випадку першочергово пацієнту надається фармацевтична інформаційна допомога та рекомендації щодо засобів індивідуального захисту. За необхідності призначається симптоматичне лікування згідно з протоколами провізора (фармацевта) при відпуску безрецептурних лікарських засобів, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 11 жовтня 2013 року № 875 залежно від наявних симптомів і такі пацієнти направляються до лікаря. Фармацевтичному працівнику, з метою недопущення занесення і поширення випадків захворювань, спричинених коронавірусом COVID-19, рекомендовано забезпечувати належну фармацевтичну допомогу при відпуску безрецептурних лікарських препаратів та медичних виробів, які можуть бути рекомендовані до застосування в разі будь-яких ознак респіраторного захворювання. Зокрема у протоколі 1.1.27 Профілактика захворювання на грип та ГРВІ у Переліку безрецептурних лікарських засобів для попередження захворювання на грип та ГРВІ зазначені:

1. Інтерферони (інтерферон лейкоцитарний людський, інтерферон альфа 2b);
2. Індуктори інтерферону (кагоцел, тилорон, енісаміуму йодид / амізон, уміфеновір);
3. Препарати рослинного походження (ехінацея пурпурова, елеутерокок + ехінацея пурпурова + звіробій). Варто пригадати протоколи 1.1.4 – Симптоматичне лікування кашлю, 1.1.24 та 1.1.25 – Симптоматичне лікування підвищеної температури тіла у дітей віком до 15 років та у дітей з 15 років і дорослих [23].

У переліку безрецептурних лікарських засобів для симптоматичного лікування підвищення температури тіла у дітей віком до 15 років:

1. Анальгетики та антипіретики (парацетамол);
2. Нестероїдні протизапальні засоби (ібупрофен, кислота мефенамінова);
3. Комбіновані лікарські засоби анальгетики та антипіретики (парацетамол+кислота аскорбінова+) [32].

Перелік безрецептурних лікарських засобів для симптоматичного лікування підвищеної температури тіла у дітей з 15 років та у дорослих містить:

1. Анальгетики та антипіретики (кислота ацетилсаліцилова, метамізол натрію, парацетамол);
2. Нестероїдні протизапальні засоби (ібупрофен, кислота мефенамінова);
3. Комбіновані лікарські засоби (парацетамол+кислота аскорбінова + декстрометорфан +; парацетамол+ кислота аскорбінова+ кофеїн+) [37].

Враховуючи ситуацію, яка склалась в Україні та світі, працівники аптечних закладів у своїй повсякденній роботі мають чітко орієнтуватися в основних симптомах, методах діагностики та профілактики коронавірусної інфекції. Це в першу чергу має бути впроваджено під час надання належної фармацевтичної допомоги при зверненні пацієнта з ознаками будь-яких респіраторних захворювань та відпуску безрецептурних лікарських засобів, які можуть бути рекомендовані до застосування при цій симптоматиці. Фармацевтичні працівники відповідно до своєї компетенції повинні вживати додаткові можливі заходи для недопущення розповсюдження на території України випадків респіраторних захворювань, які можуть бути спричинені коронавірусом COVID-19.

Компанія Moderna виготовила нову вакцину від південноафриканського штаму коронавірусу. Фармацевтична компанія Moderna заявила, що виробила першу партію доз нової вакцини з підвищеною ефективністю проти нового штаму коронавірусу. Цей штам виявився більш стійким і попередня вакцина, розроблена компанією, малоефективна для нього. Компанія із Кембриджа – Moderna, заявила, що відправила нову вакцину до Національного інституту здоров'я США, щоб провести перше випробування модифікованої вакцини на людях. Випробування можуть розпочатися протягом декількох тижнів. Нову вакцину під кодовою назвою mRNA-1273.351 розробили для забезпечення вищого рівня захисту від того штаму коронавірусу, який був уперше виявлений у Південній Африці, а згодом поширився і в інших країнах. При цьому, раніше Moderna заявляла, що її вакцина може бути ефективна і проти південноафриканського збудника COVID-19, повідомляла інформаційна агенція AFP [76].

Фармацевтична компанія Pfizer (США) розпочала випробування на людях пігулок, які необхідно вживати за перших ознак коронавірусу. Випробування буде

плацебо-контрольованим, рандомізованим, подвійно-сліпим, зі збільшенням дози одноразового і багаторазового вживання у здорових дорослих. Ймовірну ефективність пігулок підтверджують доклінічні дослідження. Pfizer також повідомляє, що паралельно працює над ще одним препаратом, який необхідно вводити внутрішньовенно. Він призначений для пацієнтів із ускладненнями COVID-19 [77].

Стандарт фармацевтичної допомоги в умовах пандемії COVID-19 розповсюджується на всіх юридичних та фізичних осіб-підприємців, які провадять господарську діяльність з оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами та мають відповідну ліцензію. Пунктом 2 цього стандарту регламентовано організацію особливих умови праці для забезпечення захисту фармацевтичних працівників при контакті з особами, які можуть бути інфіковані COVID-19. До заходів, які забезпечують такий захист відноситься застосування засобів індивідуального захисту; проведення дезінфекції приміщень аптечних закладів згідно з рекомендацією ВООЗ; моніторинг стану здоров'я співробітників; здійснення контролю за медичними відходами.

Найбільш ефективними профілактичними заходами для працівників аптек, як і для населення є: часта обробка рук (милом і водою або спиртовмісним антисептиком); уникання торкання очей, носа та рота; респіраторна гігієна та етикет кашлю (кашель або чхання в зігнутий лікоть або хустинку з її утилізацією в подальшому). Враховуючи збільшений потік відвідувачів аптек, фармацевтам доцільно працювати у масці та рукавичках.

Працівники аптек повинні бути забезпечені технологічним одягом і взуттям, яке підлягає дезінфекції. Зменшення потреби в засобах індивідуального захисту в умовах аптечних закладів може бути забезпечено дотриманням соціальної дистанції не менше 1,5 метра між особами, використання фізичних бар'єрів для зменшення ризику інфікування (наприклад, скляних або пластикових вікон). Особливо актуальним стає забезпечення населення лікарськими засобами on-line таким чином мінімізуючи потребу у візитах до аптечних закладів. Дотримання санітарного стану аптечних закладів є дуже важливим і ефективним компонентом організації роботи

аптечного закладу в умовах НС. Приміщення аптечних закладів підлягають вологому прибиранню із застосуванням мийних і дезінфекційних засобів та обов'язковому провітрюванню. Організація технічні перерв може зменшити одночасне скупчення великої кількості людей в аптеці.

Таким чином в нормативні документи були внесені всі необхідні зміни, які забезпечують захист персоналу фармацевтичних закладів під час роботи в особливих умовах пандемії COVID19. Дотримання санітарних норм та правил наразі є важливим для збереження власного здоров'я не тільки працівників аптечних закладів, але і здоров'я оточуючих.

3.2. Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для України

У 2020 році одним з головних чинників впливу на економічні процеси виявився фактор розповсюдження пандемії COVID-19. У відповідь на пандемію COVID-19 відбулись суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу, у тому числі і в Україні. Так, було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлено обмеження виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн; посилено роль державного управління в надзвичайних умовах; встановлені обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти. Такі безпрецедентні кроки спричинили уповільнення економічного розвитку у країнах світу, у т.ч. ЄС [64].

За підсумками I кварталу ВВП країн Єврозони через кризу впав на 3,6% (сезонно-скоригований показник до IV кварталу 2019 року), замість прогнозованих раніше 3,8% і зростання на 0,0% в останні 3 місяці 2019 року. Падіння ВВП відбулося і в порівнянні до I кварталу 2019 року. Зокрема, таке падіння ВВП Австрії становило 2,6%, Іспанії – 5,2%, Франції – 5,3%, Італія – 5,3%. Не стала виключенням і Україна, де за підсумками I кварталу сезонно-скориговане падіння ВВП до

попереднього кварталу склало 0,7%, а падіння квартал до відповідного кварталу – 1,3%. Але найбільших втрат вітчизняна економіка зазнала у II кварталі. За попередніми оцінками Мінекономіки падіння ВВП до II кварталу 2019 року склало 11% (при прогнозованих 14%) – рис. 3.1.

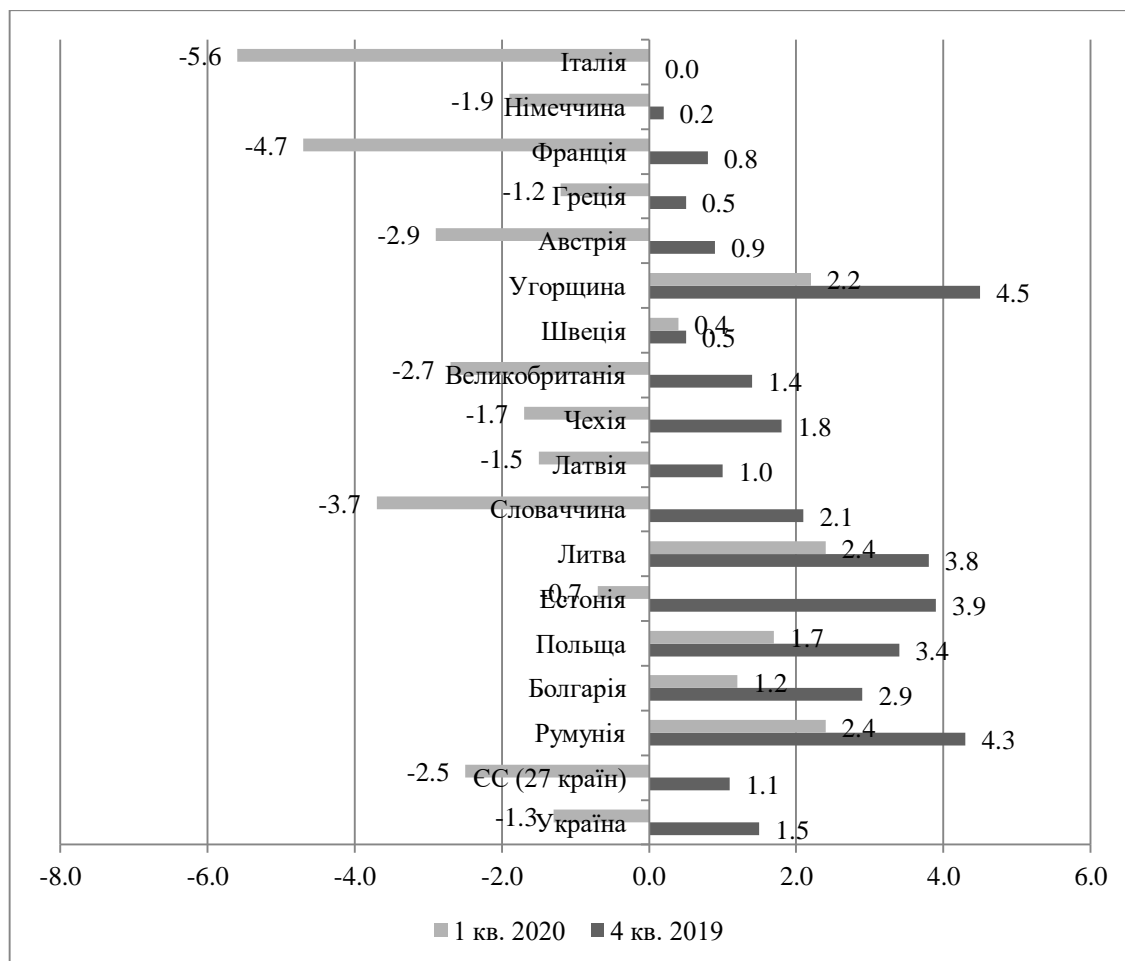

Рис. 3.1. Динаміка зміни ВВП в Україні та країнах ЄС упродовж 2019-2020 рр., до відповідного періоду попереднього року, %

Примітка. Побудовано автором за даними Unctad

За даними Євростату в II кварталі 2020 року зменшення обсягу ВВП порівняно з відповідним періодом 2019 року в Німеччині становило 11,7%, Іспанії – 22,1%, Франції – 19,3%, Австрії – 12,8%, Литві – 3,8%. За попередніми даними Міністерства торгівлі США економіка США в II кварталі 2020 року впала на 32,9% в перерахунку на річні темпи. Найбільш важким у II кварталі був квітень – період максимально жорстких карантинних заходів. Проте, наступне пом’якшення

карантинних обмежень як в Україні, так і по всьому світі сприяло поступовому відновленню ділової активності. За даними НБУ індекс очікувань ділової активності вже у червні 2020 року становив 45,5 п. порівняно з 29,9 п. у квітні 2020 року (рекордно низьким рівнем) та 45,8 п. у березні 2020 року. Відповідно з травня ми маємо зменшення глибини падіння більшості видів економічної діяльності.

Так, якщо: у промисловості падіння виробництва у квітні 2020 року до квітня 2019 року становило 16,2%, то вже у травні – на 12,2% та у червні – на 5,6% відповідно; у сфері вантажних перевезень: вантажообіг у квітні скоротився на 27,2%, то вже у травні – на 26% та у червні – на 18,3% відповідно; пасажирообіг у квітні скоротився на 95,9%, то вже у травні – на 92,3% та у червні – на 72% відповідно; у будівництві – падіння обсягів виконаних робіт у квітні становило 16%, то вже у травні – на 2,6%, у червні – зростання на 0,1% відповідно.

В цілому упродовж січня-червня 200 р. серед основних секторів економіки відбулося зростання лише обсягу обороту роздрібною торгівлі – на 3,0% (зростання на 10,5% у січні-червні 2019 року). Водночас інші види економічної діяльності показали скорочення: сільське господарство – на 18,7% (зростання на 5,8% у січні-червні 2019 року); обсяг вантажообігу – на 19,6% (зростання на 3,4% відповідно), обсяг пасажирообігу – на 55,9% (зростання на 3,0% відповідно), оптовий товарооборот – на 0,5% (падіння на 0,2% відповідно); промислове виробництво – на 8,3% (зростання на 1,3% відповідно); будівництво – на 5,5% (зростання на 25,3% у січні-червні 2019 року) [64].

Як наслідок, падіння ВВП за I півріччя за оцінками Мінекономіки становить 6,5% (прогнозувалось 8,1%). Динаміка внутрішніх цін у 2020 році, не зважаючи на період певної невизначеності в настроях суб'єктів господарювання, пов'язаної із карантинном, в цілому більшою мірою є нижчою ніж за останні роки. Тимчасове зниження попиту внаслідок карантинних обмежень економічної діяльності (особливо щодо торгівлі) за умови збереження потенціалу пропозиції товарів та послуг, що мають необхідність відносно швидкої реалізації, переважно обмежувало зростання споживчих цін, за виключенням точкових позицій у продуктах харчування (рис. 3.2).

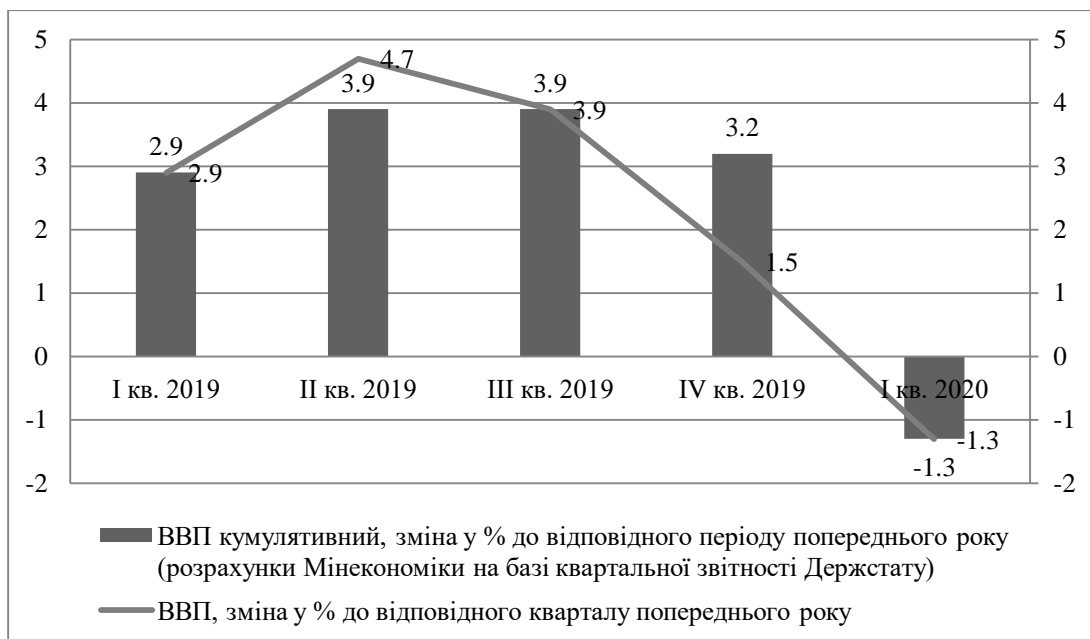

Рис. 3.2. Динаміка зміни ВВП в Україні упродовж 2019-2020 рр., до відповідного періоду попереднього року, %

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

У червні 2020 року у річному розрахунку ціни на споживчому ринку зросли на 2,4% (на 1,7% – у травні 2020 року). Ціни в промисловості у червні 2020 року були нижчі на 4,6% у річному розрахунку («мінус» 5,1% у травні 2020 року) – рис. 3.3.

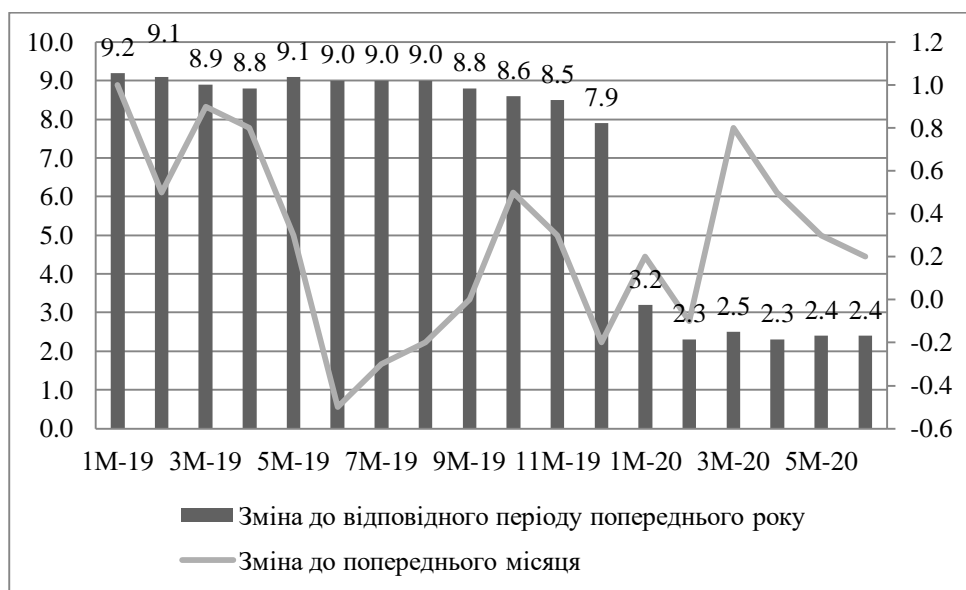

Рис. 3.3. Динаміка споживчих цін упродовж 2019-2020 рр., %

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Відповідно до динаміки виробництва, рухалась і заробітна плата. Проте, на відміну від виробництва, лише у квітні порівняно із квітнем 2019 року мало місце незначне реальне падіння заробітної плати. У травні-червні 2020 року в умовах послаблення карантинних заходів та поступового відновлення роботи галузей продовжилося відновлення зростання реальної заробітної плати як порівняно з квітнем-травнем 2020 року (на 0,8% та 9,5%), так і порівняно з травнем-червнем 2019 року (на 1,4% та 4,8% відповідно).

Загалом середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників за січень-червень 2020 року становила 10 928 грн, реально зросла – на 6,5%. Саме збереження позитивної динаміки заробітної плати та відповідно споживчого попиту населення пом'якшило негативний ефект від раптової «карантинної зупинки» економіки (рис. 3.4).

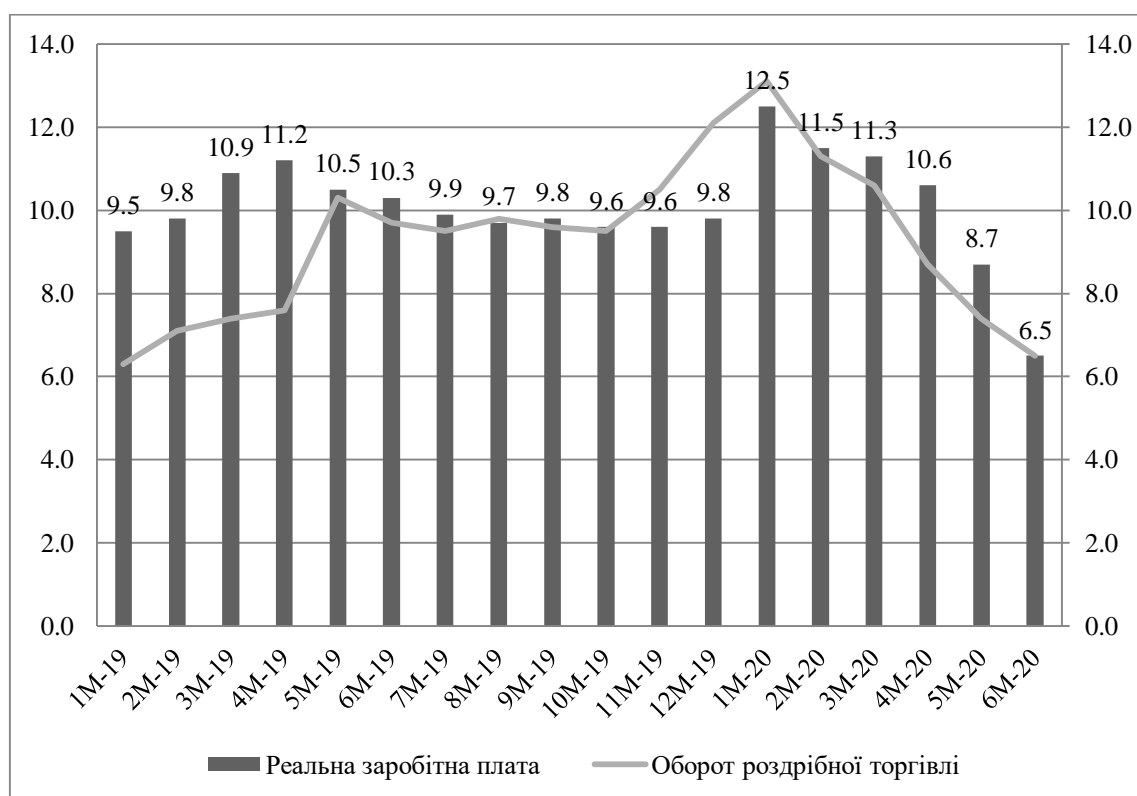

Рис. 3.4. Зміна роздрібно́ї торгівлі та реальної заробітної плати упродовж 2019-2020 рр., до відповідного періоду попереднього року, %

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Також, в світі та в Україні упродовж періоду карантину спостерігалось зростання безробіття (рис. 3.5).

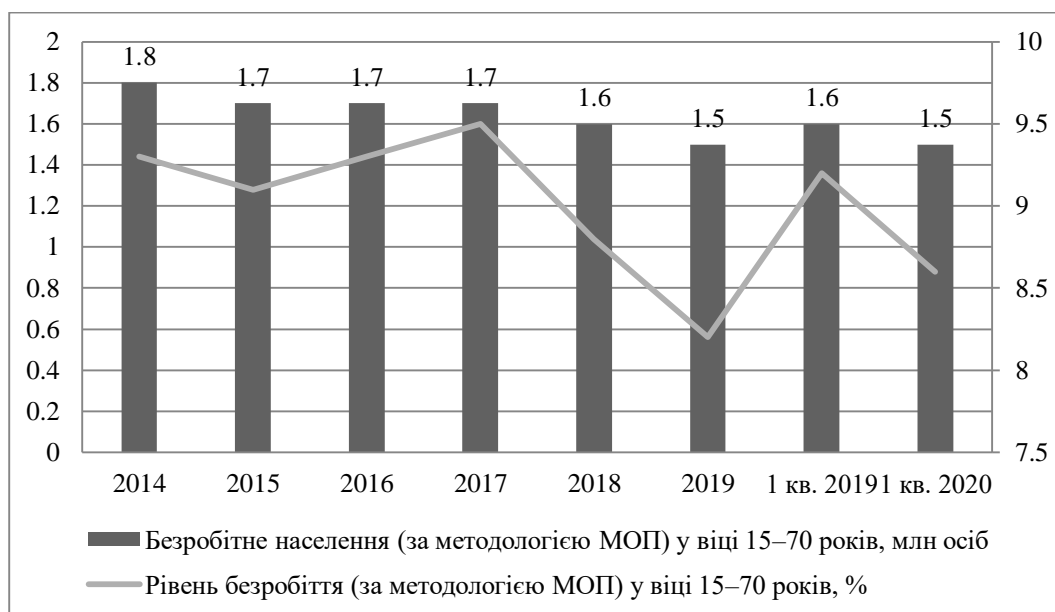

Рис. 3.5. Динаміка безробітного населення в Україні упродовж 2014-2020 рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Частина компаній, проводила скорочення працівників або відправляла у відпустку за власний рахунок. За даними ДСЗ статус безробітного у січні – червні 2020 року отримали 829,4 тис. осіб, з них 324,1 тис. осіб отримало цей статус з 12.03.2020 р. до 30.06.2020 р. При цьому вже у червні чисельність безробітних почала скорочуватись порівняно із травнем та квітнем. Загалом це є сезонним явищем, і те, що в цьому році воно не порушилось, свідчить про поступове повернення економіки до «звичного» порядку справ.

Вплив пандемії COVID-19 позначився і на обсягах зовнішньої торгівлі. При цьому за відсутності суттєвих коливань курсу імпорту зазнав більших втрат ніж експорт. Загалом, у січні-червні 2020 року експорт товарів та послуг продемонстрував негативну динаміку, зменшившись у вартісному вимірі, за попередніми даними НБУ, на 6,6%, чого не спостерігалось, починаючи з січня 2017 року (за виключенням січня-квітня та січня-травня 2020 року). Починаючи з початку

року, продовжується скорочення експорту товарів до країн ЄС – на 17% (питома вага в загальному обсязі експорту товарів – 33,2%).

Вартісні обсяги імпорту товарів та послуг (за попередніми даними НБУ) зменшились на 19,7% порівняно з січнем-червнем 2019 року. При цьому, вартісні обсяги імпорту товарів з країн ЄС зменшились на 11,4% (питома вага в загальному обсязі імпорту товарів – 40,5%). Сальдо торгівлі товарами та послугами у січні-червні 2020 року становило «плюс» 163 млн дол. США (за попередніми даними НБУ). Серед компонентів попиту в I кварталі 2020 року найбільшого падіння зазнали інвестиції. При цьому скоротились дві компоненти – і валове нагромадження основного капіталу (на 21,4% порівняно з I кварталом 2019 року) і зміна запасів матеріальних оборотних коштів (на 142,2 млрд грн відповідно). «Раптова зупинка на карантин» в Україні та світі викликала не лише очікуване логічне скорочення інвестування в умовах непередбачуваності подій, але й перебої в постачанні ряду товарів, що виснажило запаси. Україна, як і інші країни світу, зазнає відчутного негативного впливу як світової пандемії та, відповідно, скорочення світового попиту, так і карантинних заходів, запроваджених всередині країни.

Україні необхідно не стільки намагатися відновити допандемічні показники, скільки рухатися далі, вносячи необхідні корективи до цільових орієнтирів та включаючи у щоденне життя необхідні обмеження та використовуючи їх на власну користь. Україна знаходилася на етапі активного реформування законодавчої бази та мала для цього хоч якісь матеріальні ресурси і певний, більш-менш, стійкий імідж на міжнародній арені. Під час пандемії ресурси майже вичерпалися, а не підтримання карантинних норм громадянами та відсутність контролю дотримання цих дій з боку держави спричинило недовіру ЄС до України, як потенційного члена співтовариства. Україна не зможе повернути свій потенціал менш ніж за 3 роки, оскільки активно відбувається фіскалізація малого та середнього бізнесу, а ВВП країни почав падати ще до пандемії, що говорить про неефективність даної фіскальної політики.

Пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARSCoV-2, стала тим фактором, який змусив весь світ переглянути не лише свої прогнози розвитку, свою короткострокову економічну та соціальну

політику, але і по іншому підійти до формування власних пріоритетів на довгостроковий період. Уроки, винесені людством з цієї пандемії, можуть змінити не лише моделі управління у майбутньому, але і соціальну поведінку людства.

Варто відзначити, що більшість експертів вважають, що вплив пандемії COVID-19 на розвиток процесів автоматизації виробництва та впровадження цифрових технологій в Україні буде нерівномірним. За підсумками 2020-2021 років порівняно з 2019 роком темп росту цифровізації економіки матиме незначний зростання (від 1% до 5%). При цьому позитивні тенденції цифровізації переважатимуть у наступних галузях: а) за видами економічної діяльності: фінансова, страхова, роздрібна торгівля, охорона здоров'я; б) за масштабом бізнесу: у малому та середньому. Порівнюючи отримані в процесі підготовки цього випуску усереднені кількісні припущення на 2020-2021 роки з припущеннями, наданими експертами у квітні 2020 року, прослідковується одностайність експертної думки у бік підвищення показників середньорічної мінімальної заробітної плати, середньорічної ціни на нафту марки Brent (на 2020 рік), а також зміни тарифів на перевезення (пасажирів). Водночас врожай зернових у 2020-2021 роках зменшено. В той же час, усереднений прогноз на 2020-2021 роки є кращим за своїми параметрами ніж прогноз МВФ, який, у свою чергу, для України є найбільш песимістичним серед усіх порівнюваних прогнозів, з точки зору, динаміки ВВП. В той же час інфляційні параметри лише на 2021 рік є максимально наближеними до параметрів консенсус-прогнозу.

3.3. Пріоритети цифровізації світового господарства у попередженні та подоланні негативних соціально-економічних наслідків COVID-19

Останніми десятиліттями однією з головних тенденцій розвитку економіки і суспільства загалом є проникнення інформаційних технологій у різні сфери діяльності людини. Інформатизація стає настільки важливим фактором зростання продуктивності праці і підвищення якості життя, що зміни, які відбуваються,

розглядаються дослідниками як настання нової ери економічного розвитку, який в літературі характеризується терміном «цифрова, або інформаційна економіка».

Сьогодні розвиток інформатизації насамперед пов'язаний із впровадженням цифрових комунікаційних технологій і платформ, для яких Інтернет і мобільні пристрої є основою. Сектори економіки, засновані на інформаційних і комунікативних технологіях, отримали назву «цифрова економіка».

Послідовна еволюція технологій у світі створює нові виробничі інструменти і можливості для різних економічних агентів. Нові економічні уклади виникають унаслідок т.зв. «промислових революцій». За оцінками, зараз ні в одній країні немає офіційно прийнятої стратегії адаптації до майбутніх змін, а уряди намагаючись розробити ефективні стратегії стосовно цифрової економіки, стикаються з пріоритетами, що постійно змінюються. Аналіз адаптаційних стратегій показує, що сьогодні можна спостерігати три типи дій, які тією чи іншою мірою застосовуються або обговорюються урядами для пом'якшення майбутнього шоку:

Стимуляція створення робочих місць нового типу. У сучасній економіці дуже складно створити умови, які гарантовано призведуть до виникнення робочих місць у довгостроковій перспективі. Компанії можуть підтримувати робочі місця, поки є субсидії, але відмовляються від них на користь більш ефективних рішень, коли субсидії закінчуються. Можливим рішенням буде підтримка сфер економіки, де дії людини практично неможливо замінити роботом або нейронною системою. Це призводить до зміни підходів до самої концепції робочого місця, коли замість роботи людина займатиметься реалізацією свого творчого потенціалу, що відповідатиме трендам мережевого суспільства [54].

Законодавче уповільнення поширення технологій. Ця стратегія не завжди передбачає прийняття нових законів проти технологій, але багато законів, що існують, можуть використовуватися для гальмування процесів автоматизації. Наприклад, закони, що забороняють роботу повністю автономних транспортних засобів на дорогах загального користування, перешкоджають розвитку безпілотних таксі і вантажівок і на якийсь час захищають водіїв від втрати роботи. Небажання

переходити на розподілені реєстри на blockchain-технологіях залишає можливість для працевлаштування співробітників різних реєстраційних служб.

Подібні дії можуть на деякий час відстрочити впровадження нових технологій, але без паралельного процесу адаптації це лише посилить майбутній шок. Безумовний базовий дохід (БОД), який зараз набирає популярності. Передбачається, що цей захід повинен звільнити людей від страху втрати роботи. За запровадження безумовного базового доходу виступають як провідні науковці світу (Г. Стендінд, М. Фрідман), так і найбільші впливові бізнесмени (І. Маск, М. Цукерберг, Р. Бренсон). Крім критики, що подібний підхід не стимулює одержувачів БОД до пошуку роботи, є і більш складна проблема, з якою доведеться зіткнутися країнам під час його впровадження. Люди, крім іншого, сприймають роботу як таку, що надає значимість їх життю. Якщо лишити людину трудової зайнятості і запропонувати натомість безумовний дохід, результат може бути неоднозначний. Багато людей можуть втратити відчуття сенсу свого життя. Проте будь-яка стратегія адаптації може бути скоригована будь-якою раптовою подією. Так криза, зумовлена пандемією COVID-19, дозволила бізнесу експериментувати і вчитися в режимі реального часу. У «мирний» час компаніям це було робити не просто: потрібно було переконати в актуальності цифрової трансформації акціонерів, співробітників і споживачів – у кожного були свої причини для опору. Проте через карантинні заходи багато компаній змушені були перевести співробітників на віддалену роботу. Перехід до віддаленої роботи потребував технологічних рішень – розвитку ІТ-інфраструктури, системи безпеки, комунікацій, електронної постановки завдань і відстеження їх виконання. І разом з цим виникла необхідність навчання персоналу тому, як все це використовувати та адаптуватися до змін [52].

Крім того коронавірус став краш-тестом для реалізованих проєктів з цифровізації держави і перевірки їх працездатності в «бойових умовах». Великий масив даних і завершена цифровізація процесів в органах державної влади були оперативно використані для стабілізації ситуації з пандемією лише в деяких країнах, наприклад у Південній Кореї і Сінгапурі, де вдалося оперативно обчислити та ідентифікувати громадян, які потенційно є переносниками захворювання. Однак

будучи випадковим «стимулом» для прискорення цифровізації, коронавірус в явному вигляді позначив і стримуючі фактори. Частина з них існували і раніше, але у зв'язку з пандемією вони стали ще помітнішими.

На сторінках запропонованої доповіді ми прагнули оцінити сучасний етап світового економічного та соціального розвитку, що характеризується істотним впливом цифровізації. Завданням доповіді було дослідити основні детермінанти та підстави розвитку цифрової економіки в Україні, а також готовності України до запровадження та використання цифрових технологій (як з позиції постачальників, так і з позиції споживачів цифрових послуг), проаналізувати потенційні ризики та загрози цифровізації в Україні та світі.

Під час оцінки масштабів цифрової економіки, вартості, що в ній створюється, а також вигоди, що отримується, виникає безліч труднощів. По-перше, немає загальноприйнятого визначення цифрової економіки. По-друге, не вистачає достовірних статистичних даних про її ключові компоненти та аспекти, особливо в країнах, що розвиваються. Хоча вже реалізуються низка ініціатив, покликаних виправити такий стан справ, проте їх все одно недостатньо, і вони ледве встигають за стрімким розвитком цифрової економіки.

Світовий банк визнає відсутність адекватної макроекономічної статистики, яка може повною мірою оцінювати переваги, що надаються цифровими продуктами і продуктами, створеними на базі цифрових технологій, або транскордонних операцій. У зв'язку з цим Міжнародний валютний фонд нещодавно ініціював обговорення в урядових, наукових і ділових колах методів вимірювання цифрової економіки. Невирішеними залишаються питання про те, як оцінювати внесок економіки спільного використання, платформ і гіг-економіки у ВВП і зростання продуктивності праці. Під час оцінки масштабів цифрової економіки, вартості, що в ній створюється, а також вигоди, що отримується, виникає безліч труднощів. По-перше, немає загальноприйнятого визначення цифрової економіки. По-друге, не вистачає достовірних статистичних даних про її ключові компоненти та аспекти, особливо в країнах, що розвиваються. Хоча вже реалізуються низка ініціатив, покликаних

виправити такий стан справ, проте їх все одно недостатньо, і вони ледве встигають за стрімким розвитком цифрової економіки [58].

Світовий банк визнає відсутність адекватної макроекономічної статистики, яка може повною мірою оцінювати переваги, що надаються цифровими продуктами і продуктами, створеними на базі цифрових технологій, або транскордонних операцій. У зв'язку з цим Міжнародний валютний фонд нещодавно ініціював обговорення в урядових, наукових і ділових колах методів вимірювання цифрової економіки. Невирішеними залишаються питання про те, як оцінювати внесок економіки спільного використання, платформ і гіг-економіки у ВВП і зростання продуктивності праці.

Ключовою перевагою цифрової економіки перед традиційною є реалізація можливості автоматичного управління всією системою (або окремими компонентами), а також її практично необмежене масштабування без втрати ефективності, що дозволяє значно підвищувати ефективність управління економікою (господарською діяльністю і ресурсами країни в різних галузях) на мікро- та макрорівнях. Звідси стає зрозумілим, що цифрова економіка – це не окремі галузі або ІТ-компанії, які є цифровими. Це, перш за все, існуюча економіка – УСІ традиційні галузі та компанії (обробна промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт тощо), які під впливом цифрової трансформації за рахунок технологічної еволюції революціонізують свої виробничі та бізнес-процеси та отримують нові можливості для зростання продуктивності та ефективності основного (наявного) бізнесу.

Ініціатива з розвитку та співробітництва в галузі цифрової економіки країн G20 свідчить, що цифрова економіка є рушійною силою прискорення глобального економічного розвитку, підвищення продуктивності виробництва, створення нових ринків і галузей. Вона також відкриває нові можливості для інклюзивного та сталого росту. Однак прискорення економічного розвитку досягають ті країни та економічні об'єднання, які планомірно вибудовують основи та механізми лідерства в цифрову економіку [70].

Отже, розвиток цифрової економіки неминує призводить до значної трансформації ринку праці. Ця трансформація має комплексний характер і відбувається поступово, мірою залучення в цифрову економіку дедалі більшої кількості традиційних секторів економіки.

Розвиток світової економіки традиційно відбувається циклічно, і якщо до 2019 р. головними причинами настання нової світової кризи були економічні фактори перевиробництва товарів та послуг, причини дисбалансів на світовому фінансовому ринку, то у 2019 р. причиною нової світової економічної кризи та масового падіння обсягів виробництва стає пандемія COVID-19, внаслідок настання ланцюгової реакції локдаунів, закриття національних ринків та припинення роботи малого та середнього бізнесу, припинення традиційного руху робочої сили, уповільнення руху капіталів, ресурсів та доходів.

Уповільнення динаміки економічного розвитку світового господарства внаслідок настання пандемії COVID-19, з одного боку, призвело до посилення тенденцій щодо «неопротекціонізму», що проявилось у зміцненні акцентів щодо захисту національних ринків від зовнішньої конкуренції. З іншого боку – уряди багатьох країн-лідерів світового економічного розвитку (США, ЄС, Канада, Австралія тощо), в умовах пандемії COVID-19 надають гарантовану державну фінансову підтримку національним бізнес-структурам (переважно – малому та середньому бізнесу). Така фінансова підтримка, у свою чергу, перерозподіляється і на працівників бізнес-структур, що підтримує платоспроможність домашніх господарств в умовах кризи [73].

Важливу роль у економічній підтримці країн світу в умовах пандемії COVID-19 відіграють міжнародні організації, у т.ч. ООН та МВФ. Так, в рамках допомоги Україні Організація Об'єднаних Націй надала життєво важливе біомедичне обладнання, лабораторне обладнання та витратні матеріали, засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), гігієнічні засоби для рук та інше устаткування, необхідне для попередження та контролю інфікування, непродовольчі товари, джерела кисню та іншу підтримку технічного характеру. Було надано підтримку близько 450 спеціалізованим лікарням з лікування COVID-19 по всій Україні з проведенням

вебінарів з питань кризи у зв'язку з COVID-19, наставництвом на роботі та поза межами робочого середовища, тренінгів і семінарів для медичного персоналу. МВФ здійснює вагомую фінансову підтримку найбідніших країн світу в умовах пандемії COVID-19, зокрема, надаючи фінансові кошти на компенсацію сплати відсотків за попередньо отримані кредити, а також – у вигляді безповоротних грантових виплат – безкоштовної допомоги.

Висновки до розділу 3

Фармацевтичні фахівці (ФФ) світової спільноти перебувають на передовій у боротьбі з коронавірусною інфекцією COVID-19, і вони роблять усе можливе для надання якісної фармацевтичної допомоги. Відрадно, що за час пандемії зросла підтримка і визнання соціумом ФФ як основних фахівців у сфері охорони здоров'я. Компанія Moderna виготовила нову вакцину від південноафриканського штаму коронавірусу. Фармацевтична компанія Moderna заявила, що виробила першу партію доз нової вакцини з підвищеною ефективністю проти нового штаму коронавірусу. Фармацевтична компанія Pfizer (США) розпочала випробування на людях пігулок, які необхідно вживати за перших ознак коронавірусу.

У 2020 році одним з головних чинників впливу на економічні процеси виявився фактор розповсюдження пандемії COVID-19. У відповідь на пандемію COVID-19 відбулись суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу, у тому числі і в Україні. Так, було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлено обмеження виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн; посилено роль державного управління в надзвичайних умовах; встановлені обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти. Такі безпрецедентні кроки спричинили уповільнення економічного розвитку у країнах світу, у т.ч. ЄС.

Ключовою перевагою цифрової економіки перед традиційною є реалізація можливості автоматичного управління всією системою (або окремими компонентами), а також її практично необмежене масштабування без втрати ефективності, що дозволяє значно підвищувати ефективність управління економікою (господарською діяльністю і ресурсами країни в різних галузях) на мікро- та макрорівнях. Звідси стає зрозумілим, що цифрова економіка – це не окремі галузі або ІТ-компанії, які є цифровими. Це, перш за все, існуюча економіка – УСІ традиційні галузі та компанії (обробна промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт тощо), які під впливом цифрової трансформації за рахунок технологічної еволюції революціонізують свої виробничі та бізнес-процеси та отримують нові можливості для зростання продуктивності та ефективності основного (наявного) бізнесу.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

1. Розвиток світової економіки традиційно відбувається циклічно, і якщо до 2019 р. головними причинами настання нової світової кризи були економічні фактори перевиробництва товарів ат послуг, причини дисбалансів на світовому фінансовому ринку, то у 2019 р. причиною нової світової економічної кризи та масового падіння обсягів виробництва стає пандемія COVID-19, внаслідок настання ланцюгової реакції локдаунів, закриття національних ринків та припинення роботи малого та середнього бізнесу, припинення традиційного руху робочої сили, уповільнення руху капіталів, ресурсів та доходів.

2. Уповільнення динаміки економічного розвитку світового господарства внаслідок настання пандемії COVID-19, з одного боку, призвело до посилення тенденцій щодо «неопротекціонізму», що проявилось у зміцненні акцентів щодо захисту національних ринків від зовнішньої конкуренції. З іншого боку – уряди багатьох країн-лідерів світового економічного розвитку (США, ЄС, Канада, Австралія тощо), в умовах пандемії COVID-19 надають гарантовану державну фінансову підтримку національним бізнес-структурам (переважно – малому та середньому бізнесу). Така фінансова підтримка, у свою чергу, перерозподіляється і на працівників бізнес-структур, що підтримує платоспроможність домашніх господарств в умовах кризи.

3. Важливу роль у економічній підтримці країн світу в умовах пандемії COVID-19 відіграють міжнародні організації, у т.ч. ООН та МВФ. Так, в рамках допомоги Україні Організація Об'єднаних Націй надала життєво важливе біомедичне обладнання, лабораторне обладнання та витратні матеріали, засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), гігієнічні засоби для рук та інше устаткування, необхідне для попередження та контролю інфікування, непродовольчі товари, джерела кисню та іншу підтримку технічного характеру. Було надано підтримку близько 450 спеціалізованим лікарням з лікування COVID-19 по всій Україні з

проведенням вебінарів з питань кризи у зв'язку з COVID-19, наставництвом на роботі та поза межами робочого середовища, тренінгів і семінарів для медичного персоналу. МВФ здійснює вагому фінансову підтримку найбільш вразливих країн світу в умовах пандемії COVID-19, зокрема, надаючи фінансові кошти на компенсацію сплати відсотків за попередньо отримані кредити, а також – у вигляді безповоротних грантових виплат – безкоштовної допомоги.

4. Пандемія COVID-19 не обійшла стороною африканський континент. Досвід кожної країни буде унікальним, але перед країнами постають деякі загальні проблеми, про які детально йдеться в цій аналітичній записці. Сьогодні досвід інших регіонів, де рівень захворюваності вище, успішно переймають, і найгіршого, судячи з усього, поки вдається уникнути. Для подальшого руху по цьому шляху буде потрібно значна додаткова підтримка і солідарність. Успішна боротьба з вірусом в Африці відповідає інтересам всього світу, оскільки ми не будемо в безпеці до тих пір, поки не будуть ліквідовані всі осередки пандемії. Організація Об'єднаних Націй буде і надалі підтримувати Африку в її боротьбі із загрозою COVID-19 як в найближчому майбутньому, так і в довгостроковій перспективі.

5. Пандемія COVID-19 і спровокований нею економічна криза є вже третій значний екзогенний шок, який вразив Центральну Азію за десять років. Як свідчить досвід попередніх криз, COVID-19 залишить в економіці регіону глибокий слід і може надовго підірвати перспективи подальшого розвитку, навіть коли пандемія як така припиниться. Частково це обумовлено знижується ефективністю багатьох провідних факторів регіонального зростання, що додатково ускладнюється наявністю давніх і по сей день невирішених проблем, що перешкоджають всебічному стійкого зростання. Таким чином, мета цієї записки полягає в огляді заходів, що вживаються урядами країн Центральної Азії на поточному етапі кризи, і в розгляді основних труднощів, з якими вони, швидше за все, зіткнуться в міру планування відновлення економіки.

6. У країнах, які перебувають в ОЕСР, розроблялися великі національні плани і пакети заходів, щоб підтримати платоспроможність підприємств і допомогти їм продовжити діяльність, і після першого періоду карантину ці заходи продовжили

діяти. Якщо деякі з них поступово згорталися, то інші продовжувалися, допомагаючи підприємствам відновлювати роботу і відновлювати рівень активності; при цьому особливу увагу приділялася підприємствам галузей, що найбільшою мірою постраждали від пандемії. Бізнес-асоціації в період пандемії зіграли провідну роль у наданні підтримки бізнесу, і в період відновлення також можуть виявитися корисними, забезпечуючи держава даними, необхідними для формування політики, в тому числі інформацією про потреби підприємців. Тому слід залучати їх до обговорення заходів зі сприяння відновленню економіки. Їх участь в опитуваннях і круглих столах дозволить зібрати інформацію, визначити найбільш постраждалі категорії і ввести додаткові заходи. Крім того, вони можуть поширювати інформацію про пропоновану державою підтримки, підвищувати поінформованість про існуючі заходи і спрощувати доступ до них.

7. Для того щоб підтримати відновлення економіки в довгостроковій перспективі, знадобляться також ґрунтовні реформи, спрямовані на підвищення рівня зайнятості, продуктивності праці і доступності ринку праці для всіх бажаючих працевлаштуватися. З подальшим розвитком АПЗ вже можна вирішувати такі завдання, як підвищення ефективності пошуку роботи за фахом, оптимізація державних служб зайнятості, розширення пропонованих можливостей навчання, вдосконалення соціального захисту і системи підтримки рівня доходів населення, а також більш дієве стимулювання зайнятості, особливо серед молоді та жінок. Більш гнучке трудове законодавство допомогло б підвищити доступність працевлаштування для молоді, жінок та осіб старшого віку: наприклад, можна спростити аспекти законів про забезпечення зайнятості, що стосуються процедур звільнення, галузевих обмежень і виходу на пенсію, доповнивши це грошовими допомогами в необхідному розмірі та АПЗ, а також законодавчо закріпити строкові трудові договори. У країнах, де неформальний сектор економіки порівняно великий, надмірно жорсткі норми трудового законодавства можуть вести до виникнення на ринку праці подвійній ситуації, коли «свої люди» надійно захищені трудовими договорами, а інші не мають взагалі ніякого захисту.

8. Фармацевтичні фахівці (ФФ) світової спільноти перебувають на передовій у боротьбі з коронавірусною інфекцією COVID-19, і вони роблять усе можливе для надання якісної фармацевтичної допомоги. Відрадно, що за час пандемії зросла підтримка і визнання соціумом ФФ як основних фахівців у сфері охорони здоров'я. Компанія Moderna виготовила нову вакцину від південноафриканського штаму коронавірусу. Фармацевтична компанія Moderna заявила, що виробила першу партію доз нової вакцини з підвищеною ефективністю проти нового штаму коронавірусу.

9. У 2020 році одним з головних чинників впливу на економічні процеси виявився фактор розповсюдження пандемії COVID-19. У відповідь на пандемію COVID-19 відбулись суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу, у тому числі і в Україні. Так, було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлено обмеження виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн; посилено роль державного управління в надзвичайних умовах; встановлені обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти. Такі безпрецедентні кроки спричинили уповільнення економічного розвитку у країнах світу, у т.ч. ЄС.

10. Ключовою перевагою цифрової економіки перед традиційною є реалізація можливості автоматичного управління всією системою (або окремими компонентами), а також її практично необмежене масштабування без втрати ефективності, що дозволяє значно підвищувати ефективність управління економікою (господарською діяльністю і ресурсами країни в різних галузях) на мікро- та макрорівнях. Звідси стає зрозумілим, що цифрова економіка – це не окремі галузі або ІТ-компанії, які є цифровими. Це, перш за все, існуюча економіка – усі традиційні галузі та компанії (обробна промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт тощо), які під впливом цифрової трансформації за рахунок технологічної еволюції революціонізують свої виробничі та бізнес-процеси та отримують нові можливості для зростання продуктивності та ефективності основного (наявного) бізнесу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до постанови КМУ від 15 травня 2019 року № 555: Постанова КМУ.
2. Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні свободи. Документ 995_349, поточна редакція – Прийняття від 09.12.1998.
3. Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лют. 2021 р.). – МВС України, МОЗ України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. фармацевт. ун-т. Харків: ХНУВС, 2021. – 348 с.
4. Амеліна І. В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / І. В. Амеліна. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 256 с.
5. Амелін А., Лаврик Я., Монін Д. Прогноз збитків. Якими будуть економічні збитки України через пандемію корона вірусу / А. Амелін, Я. Лаврик, Д. Монін // ECONOMICS. – 2020. – №1. – С. 20–26.
6. Білоган О. І. Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи. Рукопис. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 світове господарство і міжнародні економічні відносини / О. І. Білоган // Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015. – 22 с.
7. Блінов А. Вірус рецесії: чим обернеться епідемія COVID19 і хто постраждає найбільше / А. Блінов // ECONOMICS. – 2020. – № 1. – С. 27.
8. Вічевич А. М., Максимець О. В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. Львів: Афіша, 2005. – 140 с.
9. Вишняков О. К. Наднаціональність як правовий феномен / О. К. Вишняков // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014, Т.14. – С.119-124

10. Войтов С. Еволюція митно-тарифного регулювання в контексті розвитку світової цивілізації / Войтов С. // ВІСНИК КНТЕУ. – 2013. – № 2. – С. 70-84.
11. Воздействие пандемий COVID-19 на Африку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/africa_covid_brief_russian.pdf
12. Возний М. І. Інвестиційна експансія провідних країн світу у XXI столітті / М. І. Возний // Бізнес Інформ. – 2015. – № 7. – С. 42–47.
13. Волкова І. А. Державний контроль зовнішньоекономічної діяльності як головна передумова економічної безпеки країни / І. А. Волкова // Економічний простір: збірник наукових праць. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – № 22/2. – С. 236-243.
14. Втеча від стабільності: як коронавірус вплине на економіку світу, Європи та України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/03/3/7107022/>
15. Гаркуша Г. Г. Зовнішньоторговельний режим України та перспективи його вдосконалення / Г. Г. Гаркуша // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – С. 92–95.
16. Георгіаді Н. Г., Князь С. В. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підруч. / Н. Г. Георгіаді, С. В. Князь. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2011. – 196 с.
17. Гуріна Г. С., Луцький М. Г., Мостенська Т. Л., Новак В. О. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник / Г. С. Гуріна, М. Г. Луцький, Т. Л. Мостенська, В. О. Новак. – К.: Сузір'я, 2009. – 425 с.
18. Даниленко Ю. Приводи для оптимізму, міфи та економічні наслідки / Ю. Даниленко // Коронавірусний дайджест. – № 3.
19. Дахно І. І. Зовнішньоекономічний менеджмент: підруч. / І. І. Дахно. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 568 с.
20. Дишкантюк О. В., Потьомкін Л. М., Власюк К. В. Індустрія гостинності та туризму в умовах COVID-19: світова практика та українські реалії / О. В. Дишкантюк, Л. М. Потьомкін, К. В. Власюк // Економіка та управління національним господарством. – 2021. – Випуск 61. – С. 11-17.

21. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник; уклад / Н. В. Горін. – К. : Знання, 2018. – 330 с.

22. Долбнєва Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу / Д. В. Долбнєва // Проблеми економіки. – 2020. – № 1 (43). – С. 20-26.

23. Дослідження ВВП України в період пандемії COVID-19. Укрінформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3029680-cerezpandemiu-vvp-ukraini-znizitsa-na-7-doslidzenna.html>

24. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства : навчальний посібник / Г. М. Дроздова. Київ : ЦУЛ, 2012. 172 с.

25. Економіка Китаю зросла в 2020 році попри пандемію COVID-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/ekonomika-kytaiu-zroslo-v-2020-rotsi-popry-pandemiiu-covid-19/a-56259289>

26. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Зовнішньоекономічна діяльність : термінол. слов / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Кондор, 2017. – 168 с.

27. Звіт про результати роботи Представництва Організації Об'єднаних Націй в Україні за 2020 р. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-05/UNCT_UKRAINE_Annual_Report_2020_UKR.pdf

28. Каценельсон В. Коронавірус вб'є економіку? [Електронний ресурс] / В. Каценельсон. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yak-epidemiya-vpline-na-ekonomiku-kitayu-i-ssha-50074292.html>

29. Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. Міжнародна економіка: навч. посібник / Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон. – К. : Центр учб. літ., 2018. 1240 с.

30. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Сіваченко І. Ю. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, І. Ю. Сіваченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2016. – 792 с.

31. Коломацька С. П. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення / С. П. Коломацька. – К.: ВД «Професіонал», 2019. – 288 с.

32. Консенсус-прогноз Міністерства економіки України щодо падіння ВВП. URL: https://ukr.lb.ua/economics/2020/04/17/455574_minekonomiki_oprilyudnilo.html
33. Консенсус-прогноз «Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=454cd56e-90c6-467b-9dd2-82f9dad87e0a>
34. Коронавірус може призвести до масштабного економічного шоку в Європі – Лагард [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspihne.media/18912-koronavirus-moze-prizvesti-do-masstabnogoekonomichnogo-soku-v-evropi-lagard/>
35. Коронавірус в цифрах: як змінилася світова економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936>
36. Лук'яненко Д. Г. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навчально-методичний електронний підручник / Д. Г. Лук'яненко. – Донецьк: Кафедра міжнародної економіки, ДОННУ, 2019.
37. Медведчук: Економічні втрати від заходів з протидії пандемії коронавірусу можуть серйозно перевищити втрати від самої пандемії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/politics/medvedchuk_ekonomichni_vtraty_vid_zakhodiv_z_protydii_pandemii_koronavirusu_mozhut_seriozno_perevyschty_vtraty_vid_samoi_pandemii_962974
38. Мельник Т. М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: монографія / Т. М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2017. – 396 с.
39. Мельник З. П. Проблеми інтернаціоналізації та формування наднаціонального права: теоретичні питання / З. П. Мельник // Часопис Київського університету права. – 2017. – № 1. – С. 40-45.
40. Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон та ін.; за ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, Ю. В. Макогона. 3-е вид. – К. : Центр учбової літератури, 2019. – 560 с.

41. Міжнародний досвід подолання економічних наслідків пандемії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/mizhnarodnyj-dosvidpodolannya-ekonomichnyh-naslidkivpandemiyi>

42. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV від МОЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov>

43. Пандемія COVID-19 та її наслідки в сфері туризму в Україні (оновлення до документу «дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

44. Панок В. Г. Результатами дослідження психологічного стану учасників освітнього процесу в умовах пандемії COVID-19. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 3(1). С. 1-6.

45. Панченко С. В., Дикань В. Л., Шраменко О. В., Полякова О. М., Уткіна Ю. М. Підприємництво: підручник. – Х.: УкрДУЗТ, 2016. – Ч.2. Реалізація підприємницької діяльності у сучасних ринкових умовах. – С. 58-60.

46. Панченко С. В., Дикань В. Л., Воловельська І. В. Управління бізнесом: підручник; за заг. ред. В. Л. Диканя. – Харків: УкрДУЗТ, 2017. – С. 45.

47. Севастьяненко О. В., Охріменко А. Ч. Економіка України в період пандемії / О. В. Севастьяненко, А. Ч. Охріменко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2020. – № 9. – С. 267-269.

48. Смирнов І., Любіцева О. Туристичний бізнес під час пандемії COVID-19: світовий та український досвід / І. Смирнов, О. Любіцева // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. – 2020. – № 3(2). – С. 196–207.

49. Сойма С. Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіону в умовах ринкової трансформації: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.05: захищена 25.10.11 / С. Ю. Сойма. – Ужгород, 2011. – 22 с.

50. Стешенко О. Д., Масалигіна В. В. Антикризове управління в умовах пандемії / О. Д. Стешенко, В. В. Масалигіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2020. – № 70-71. – С. 75-82.

51. Тюріна Н. М., Карвацка Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посібник / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 408 с.

52. Удар по економіці: чи варто чекати на хвилю звільнень та обвал гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/groshi/pislya-koronavirususvit-nakriye-finansova-kriza-scho-pro-ce-govryat-u-sviti-tachogo-chekati-ukrayini-1513686.html>

53. Україна у 2020–2021 роках: наслідки пандемії. Консенсус-прогноз Департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=454cd56e-90c6-467b-9dd2-82f9dad87e0a#page8>

54. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді). КОНСЕНСУС-ПРОГНОЗ. 2020. № 52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=bc5d2c61-1a7f-4ec7-8071-b996f2ad2b5a>

55. Уроки китайського коронавірусу. Частина 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2881684-uroki-kitajskogokoronavirusu-castina-1.html>

56. Філіпенко А. С. Сучасні теоретичні підходи в дослідженні світового господарства і міжнародних економічних відносин / А. С. Філіпенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 121 (частина II). – 2014. – С. 11-15.

57. Чуприна О. Б. Історія розвитку інтеграційних процесів в Європі та аналіз їх взаємозв'язку з процесами глобалізації / О. Б. Чуприна // Зовнішня торгівля: право та економіка. – № 1. – 2017. – С. 41–47.

58. Шрамко Ю. Аналітики оцінили економічні наслідки коронавірусу COVID-19 в усьому світі [Електронний ресурс] / Ю. Шрамко. – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1853021-analitiki-otsinili-ekonomichni-naslidkikoronavirusu-covid-19-v-usomu-sviti>

59. Nye J. R. (2020). No, the Coronavirus Will Not Change the Global Order, Foreign Policy, 16 April [Electronic resource]. – Access mode: <https://foreignpolicy.com/2020/04/16/coronavirus-pandemic-china-united-states-power-competition/>

60. Cooley A., Nexon D. H. (2020). How Hegemony Ends. The Unraveling of American Power', Foreign Affairs, July/August [Electronic resource]. – Access mode: <https://inosmi.ru/politic/20200630/247682344.html>

61. Imad J. (2020). Coronavirus et chute des marchés financiers: l'Europe est-elle condamnée à l'impuissance? Figaro Vox, 9 March [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.inopressa.ru/article/10Mar2020/lefigaro/crisis.html>

62. COVID-19 в странах Центральной Азии: восстановление экономики и предстоящие трудности. Новая редакция, ноябрь 2020 года. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/central-asia/COVID-19-crisis-response-in-Central-Asia-Russian-updated.pdf>

63. COVID-19. МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» (LHSI). [Electronic resource]. – Access mode: http://rv.dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/lhsi_pandemya_koronavirusu.pdf

64. COVID-19 та соціальний діалог у туристичній галузі: практика ЄС та українські реалії [Electronic resource]. – Access mode: <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/COVID-19-TA-SOTSIAL%60NIY-DIALOG-V-TURISTICHTNIY-GALUZI-PRAKTIKA-YES-TA-UKRAYINS%60KIREALIYI.pdf>

65. Maniatis G. A. (2020). Don't Scapegoat Migrants for the Pandemic, Project Syndicate, 8 July [Electronic resource]. – Access mode: <https://inosmi.ru/social/20200711/247741397.html>

66. OECD. Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses: Updated 15 July 2020. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses/>

67. Picheta R. (2020). WHO chief blasts «lack of leadership» and calls for global unity as coronavirus cases mount worldwide, CNN World, 10 July. [Electronic resource]. – Access mode: <https://edition.cnn.com/2020/07/10/world/who-tedros-adhanom-unity-plea-intl-scli/index.html>

68. Rogoff K. (2020). ‘Will Universities Learn from Lockdowns?’, Project Syndicate, 6 July [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.project-syndicate.org/commentary/will-covid19-trigger-technological-disruption-of-higher-education-by-kenneth-rogoфф-2020-07>

69. Tourism and transport: Commission’s guidance on how to safely resume travel and reboot Europe’s tourism in 2020 and beyond. An official website of the European Union. [Electronic resource]. – Access mode: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_854

70. The EU helps reboot Europe’s tourism. An official website of the European Union. [Electronic resource]. – Access mode: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic/eu-helps-reboot-europestourism_en

71. <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report> – офіційний сайт Unctad

72. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii> – офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

73. <http://ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державної служби статистики України

74. <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> – офіційний сайт Світового банку (СБ)

75. <https://www.imf.org/ru/Topics/imf-and-covid19> – офіційний сайт МВФ

76. <https://www.radiosvoboda.org/a/njva-vaccina-moderna-novyishtam/31123722.html> – офіційний сайт Радіо Свобода

77. <https://data.imf.org/?sk=7A51304B-6426-40C0-83DD-CA473CA1FD52> – офіційний сайт International Monetary fund. The Balance of Payments
78. <http://www.ey.com/gl/en/newsroom/news-releases/news-ey-reports-strong-global-revenuegrowth-in-2020> – офіційний сайт Ernst&Young Integrated Annual Report 2019-2020
79. <https://home.kpmg.com/xx/en/home/about/performance.html> – офіційний сайт KPMG International Annual Review 2019-2020
80. <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> – офіційний сайт Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР)
81. <https://www.imf.org/ru/Home> – офіційний сайт Міжнародного валютного фонду (МВФ)
82. <https://www.wto.org> – офіційний сайт Світової організації торгівлі (СОТ)
83. <https://www.who.int/ru> – офіційний сайт World Health Organization (WHO)